

บทที่ 2

กรอบความคิดของลัทธิเหตุวิสัยและลัทธิเจตจำนงเสรี

การพิจารณาพุทธปรัชญา ในฐานะทางปรัชญาว่า มีมุมมองเกี่ยวกับมนุษย์เป็นไปตาม ลัทธิเหตุวิสัยหรือเป็นไปตามลัทธิเจตจำนงเสรีนี้สิ่งสำคัญเป็นเบื้องต้นประการหนึ่ง ก็คือ การพิจารณาสองลัทธิดังกล่าว (ลัทธิเหตุวิสัยและลัทธิเจตจำนงเสรี) ว่ามีเนื้อหาอย่างไร กล่าวคือ การทำความเข้าใจกับลัทธิทั้งสองเสียก่อนที่จะให้การเทียบเคียงลัทธิทั้งสองนั้นกับพุทธปรัชญามี ความสะดวกชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้น ในบทนี้จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะเสนอภาพรวมของลัทธิทั้งสองซึ่งรวม ไปถึงข้อวิจารณ์ที่สำคัญบางประการที่เกี่ยวข้องกับลัทธิทั้งสอง และปัญหาของลัทธิทั้งสองนั้นด้วย

2.1 ความหมายของลัทธิเหตุวิสัย

ลัทธิเหตุวิสัยเป็นทัศนะหนึ่งทางปรัชญาที่เก่าแก่และมีการโต้แย้งกันอย่างกว้างขวางจนถึง สมัยปัจจุบัน " ลัทธิเหตุวิสัย คือ แนวคิดทางปรัชญาที่รู้จักกันโดยทั่วไป ซึ่งกล่าวว่า สำหรับทุกๆ สิ่งที่เกิดขึ้น มีเงื่อนไข ที่ทำให้สิ่งทั้งหลายเหล่านี้เกิดขึ้น" ¹ โดยที่เงื่อนไขดังกล่าว จะไม่ทำให้สิ่งอื่นๆ นอกเหนือจากนี้เกิดขึ้น" จากความหมายนี้ เราอาจแยกออกได้เป็นสองประเด็นคือ

ประการแรก ลัทธิเหตุวิสัยมองว่า สิ่งหรือเหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ ฯลฯ ที่ได้เกิด ปรากฏการณ์ทั้งหมด เป็นผลของอะไรบางอย่างที่เรียกว่า เงื่อนไขหรือสาเหตุ

ประการที่สอง ลัทธิเหตุวิสัยมองว่า เงื่อนไขหรือสาเหตุอย่างเดียวกันที่ทำให้เกิดผล อย่างหนึ่งขึ้น ย่อมไม่ทำให้เกิดผลอย่างอื่นนอกจากผลนั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เงื่อนไขหรือ สาเหตุของผลอย่างหนึ่งย่อมทำให้เกิดผลอย่างนั้นเท่านั้น

---

¹ Paul Edwards, ed. *Encyclopedia of philosophy*. (New York : The macmillan Company & The Free Press.1967)
Vol. II, p. 359.

ในประการแรกที่ว่า สรรพสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นผลหรือเป็นสิ่งที่เกิดมาจากอะไรบางอย่างที่ชักนำ หรือกระทำให้เกิดนั้น อาจเป็นส่วนหนึ่งของสามัญสำนึก (ความเชื่อหรือความคิด) ของบุคคลโดยทั่วไป เมื่อเราพบสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ที่เรามักจะตั้งคำถามกับตัวเองว่า สิ่งนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ทำไมจึงเกิดขึ้น คำถามในทำนองนี้ ในแง่หนึ่งสะท้อนถึงความคิดบางอย่างในใจของเรา คือ เราคิดว่า สิ่งที่เราพบนี้ จะต้องเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากอะไรบางอย่าง ต้องมีสาเหตุบางอย่างทำให้เกิดขึ้น หรืออย่างน้อยที่สุดเราก็ไม่คิดว่า สิ่งที่เราพบนี้ จะเกิดขึ้นเองโดยไม่เกี่ยวข้องกับอะไรหรือไม่มีอะไรเป็นสาเหตุ เช่น สมมุติว่าเกิดไฟไหม้ขึ้นในบ้านหลังหนึ่ง เราคงไม่คิดว่า การเกิดไฟไหม้ครั้งนี้ ในฐานะที่เป็นเหตุฯ หนึ่งนั้น เกิดขึ้นมาเองโดยไม่มีสาเหตุ สิ่งที่เราจะคิดก็คือ เหตุการณ์อาจเกิดมาจากสาเหตุบางอย่าง เช่น ไฟฟ้าลัดวงจร ถูกวางเพลิง หรือสำหรับบางคนก็เชื่อสิ่งลึกลับ สิ่งที่ไม่มองเห็น ก็อาจจะคิดไปว่า เหตุการณ์นี้เกิดมาจากอำนาจของภูตผีปิศาจก็เป็นได้ รวมความก็คือ คิดว่า เหตุการณ์นี้เป็นผลของสาเหตุบางอย่าง หรืออีกกรณีหนึ่ง เรามีเงินอยู่ 100 บาท และไม่ลืมว่าเรามีเงินอยู่ 100 บาท เก็บไว้ในกระเป๋าตังค์ วันรุ่งขึ้นเงินที่เราแน่ใจว่า อยู่ในกระเป๋าตังค์ของเรา เกิดหายไปจากกระเป๋าตังค์ของเรา เราคงไม่คิดว่า การหายของเงิน ในฐานะเหตุการณ์หนึ่ง เกิดขึ้นโดยไร้สาเหตุ หรือแม้แต่ปรากฏการณ์ธรรมชาติบางอย่าง เช่น ความแห้งแล้ง โดยทั่วไปคงไม่คิดว่า มันเกิดขึ้นโดยไม่มีสาเหตุอะไร แต่คงคิดว่ามันมีสาเหตุบางอย่าง เช่น การตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น

ตามลัทธิเหตุวิสัย เป็นไปไม่ได้เลยที่จะกล่าวว่า สิ่งที่เกิดขึ้นบางสิ่งไม่มีสาเหตุ เพราะการกล่าวเช่นนั้น เท่ากับกำลังยืนยันว่า สิ่งที่ได้เกิดขึ้นมิได้เกิดขึ้น ซึ่งย่อมขัดแย้งในตัวเองอย่างชัดเจนที่สุด เมื่อยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น หรือมีอยู่ ย่อมจะเป็นไปไม่ได้ที่จะยอมรับไปพร้อมๆ กันด้วยว่า สิ่งเดียวกันนั้นมีได้เกิดขึ้น หรือไม่มีอยู่ ถ้าเรายอมรับว่า แหวนที่อยู่ที่นี่ของเพื่อนเรา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น และมีอยู่จริง (คือ เราไม่ได้ฝันไป และเราเห็น รวมทั้งได้สัมผัสแหวนวงนั้น) ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่จะบอกว่า แหวนวงนั้นมีได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ และตามลัทธิเหตุวิสัยนี้เช่นเดียวกัน การยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้น จะต้องยอมรับในฐานะที่สิ่งนั้นเป็นผล คือ เป็นสิ่งที่เกิดมาจากสาเหตุ หมายความว่า ลัทธิเหตุวิสัยกำลังบอกเราว่า ผลกับสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นอย่างเดียวกัน นั่นคือสิ่งที่เกิดขึ้นก็คือผล และผลก็คือสิ่งที่เกิดขึ้น ไม่มีสิ่งที่เกิดขึ้นใดไม่ใช่อผล และไม่มีผลใดไม่ใช่อสิ่งที่เกิดขึ้น ดังนั้น การกล่าวว่า สิ่งที่เกิดขึ้นบางสิ่งไม่มีสาเหตุ จึงเท่ากับกล่าวว่า สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่อผลและไม่ใช่อสิ่งที่เกิดขึ้นด้วย

ดังนั้น ตามลัทธิเหตุวิสัย ทุกๆ สิ่งที่เกิดขึ้นคือผลที่ถูกกำหนดให้เกิดขึ้น (Determined) หรือทำให้เกิดขึ้นโดยเงื่อนไข หรือสาเหตุ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นสิ่งทางกายภาพ (Physical Thing) เช่น จักรวาล โลก ดวงดาวต่างๆ อิเล็กตรอน แร่ธาตุต่างๆ และวัตถุธาตุอื่นๆ หรือจะเป็นตัวมนุษย์เองได้แก่ พฤติกรรมทางกาย เช่น การกระทำ คำพูด และพฤติกรรมทางจิต เช่น ความคิด สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ล้วนต้องถูกกำหนดให้เกิดขึ้นทั้งสิ้น

ประการที่สอง ที่ว่า เงื่อนไขหรือสาเหตุของสิ่งๆหนึ่ง หรือของผลอย่างหนึ่งย่อมไม่กำหนดให้หรือทำให้สิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งนี้หรือผลนี้เกิดขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เงื่อนไขหรือสาเหตุหนึ่ง ย่อมทำให้เกิด สิ่งหนึ่ง หรือได้รับผลอย่างหนึ่งซึ่งสิ่งนั้น หรือการได้รับผลเช่นนั้น ย่อมเป็นเช่นนั้นเสมอไม่เป็นอย่างอื่น กล่าวให้ง่ายที่สุดก็คือ เหตุอย่างใดก็ได้ผลอย่างนั้น ถ้าเราปลุกกล้วยก็ย่อมได้กล้วย ในกรณีนี้การปลุกกล้วยเป็นสาเหตุที่ทำให้ได้ผลกล้วย และผลกล้วยเป็นผลของสาเหตุดังกล่าว จึงเป็นที่ชัดเจนว่า การปลุกกล้วย ย่อมไม่ทำให้ได้รับผลเป็นมะม่วง (ทำให้เกิดผลอย่างอื่น) อย่างแน่นอน

2.2 ลัทธิเหตุวิสัยกับชีวิตประจำวัน

ดูเหมือนว่าหลักการของลัทธิเหตุวิสัยดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเป็นสิ่งที่ฝังลึกอยู่ในสามัญสำนึก (Common Sense) ของคนเราโดยทั่วไป เรามีแนวโน้มที่จะเชื่อว่า ปรัชญาการณต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีสาเหตุเสมอ เป็นต้นว่า เมื่อได้ยินเสียงอะไรอย่างหนึ่งดังขึ้น ก็จะมองหาว่า เสียงนั้นดังมาจากที่ไหน หรือพยายามค้นหาต้นตอของเสียงนั้น² อย่างน้อยที่สุดเราก็จะไม่คิดว่าเสียงนั้นดังขึ้นมาเอง คือ ตามธรรมดา เราจะสงสัยว่าใครเป็นเจ้าของเสียง หรือเสียงนั้นดังจากตำแหน่งใดสามัญสำนึกดังกล่าวนอกจากจะเป็นความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์เราโดยทั่วไปแล้ว ยังพบสิ่งนี้ในเด็กเล็กๆ หรือในสัตว์อื่นๆ อีกด้วย³ เมื่อสัตว์หรือเด็กเล็กสัมผัสวัตถุร้อน ๆ ต่อมาภายหลัง พบวัตถุนั้นก็พยายามหลีกเลี่ยงหนีจากวัตถุนั้น ซึ่งอธิบายได้ว่า เนื่องจากสัตว์หรือเด็กเล็ก ตามกรณีที่ยกมานี้ รู้ว่า วัตถุนั้น (ก.) เป็นที่มาหรือสาเหตุของความร้อน และรู้ว่าความร้อนเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องหลีกเลี่ยง ซึ่งการจะหลีกเลี่ยงจากความเจ็บปวดทางร่างกายดังกล่าว ทำได้โดยหนีไปเสียจากสาเหตุของมัน กล่าวคือ จะหนีจากความร้อนได้ก็ต่อเมื่อหนีจากวัตถุ ก.

² ดูรายละเอียดใน Richard Taylor, *Metaphysics*. (New Jersey : Englewood Cliffs, 1983). p. 34.

³ Ibid. . p. 34.

มีการทดลองหนึ่งทางจิตวิทยา ซึ่งทดลองกับปลา นำมาใส่ลงในถังน้ำที่มีอุณหภูมิของน้ำ เท่ากับที่ปลาเคยอยู่ก่อนหน้านี้อ ปลอยให้ปลาปรับตัวจนคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมใหม่ เปิดไฟให้สว่างจากหลอดไฟที่เตรียมไว้ สังเกตว่า ปลาจะไม่ว่ายน้ำหนีไฟที่เปิดไว้ จากนั้นก็จะเปิดไฟพร้อมกับปล่อยกระแสไฟฟ้า 1.5 – 10 โวลต์ ช็อตปลา ทำเช่นนี้หลาย ๆ ครั้ง จนในที่สุด เพียงแค่เปิดหลอดไฟ ปลาก็จะว่ายน้ำหนีทันที

หมายความว่า ความเชื่อแบบลัทธิเหตุวิสัยนี้ มีบทบาทอยู่ในสามัญสำนึก ไม่ว่าจะ เป็นในเด็กเล็กหรือในผู้ใหญ่ หรือรวมไปถึงสัตว์ชนิดอื่น ๆ ก็มีความเชื่อในลักษณะเดียวกันนี้แฝงอยู่ และแสดงบทบาทโดยที่เราไม่รู้ตัว และดูเหมือนจะเป็นความรู้สึกส่วนลึกที่เราใช้มองสภาพการณ์รอบ ๆ ตัว โดยที่ส่วนใหญ่แล้ว เรามิได้อธิบายความเชื่อนี้ออกมาเป็นคำพูดที่ชัดเจน คือ เป็นความรู้สึกส่วนลึกของเราเท่านั้น เราเชื่อว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นผลของอะไรบางอย่าง หรือมีสาเหตุบางอย่างทำให้เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สมมุติว่า ข. เกิดขึ้น เราก็ยอมเชื่อหรือรู้สึก ว่า ข. มีสาเหตุบางอย่างทำให้มันเกิดขึ้น (อาจเป็น ก. ค. ง. ฯลฯ ที่เป็นสาเหตุทำให้ ข. เกิดขึ้น) สมมุติต่อไปว่า ข. เป็นสิ่งที่เราไม่ต้องการให้เกิดขึ้น ถ้าเรารู้และแน่ใจว่า ก. เป็นสิ่งที่ทำให้ ข. เกิดขึ้น เรายอมหาวิธีจัดการกับ ก. เช่น ป้องกันหรือหลีกเลี่ยงหรือขจัด ก. ให้หมดไป เพราะการกระทำดังกล่าวนั้น จะทำให้ ข. ซึ่งเราไม่ต้องการให้เกิดขึ้น ไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นไม่ได้นั่นเอง แต่ถ้าเราไม่เชื่อว่าสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นมีสาเหตุ เราคงไม่พยายามจะค้นหาสาเหตุและขจัดสาเหตุของสิ่งนั้นๆอย่างที่เรากำลังทำกันอยู่โดยปรกติทั่วไป เราคงพยายามจัดการกับสิ่งที่เราไม่ต้องการนั้นโดยตรงเลยทีเดียว โดยที่ไม่จำเป็นต้องคิดค้นถึงสาเหตุหรือพยายามจัดการกับสาเหตุของสิ่งนั้น กล่าวโดยรวบรัดชัดเจนก็คือ ถ้าเราเชื่อว่าสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นเกิดมาจากสาเหตุเรายอมจะพยายามสืบค้น หรือกระทำการต่อสาเหตุของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ถ้าเรามิได้เชื่อเช่นนั้นเรายอมไม่จำเป็นต้องคิดถึงสาเหตุของสิ่งหรือปรากฏการณ์ใดๆที่เกิดขึ้นเลย แต่ข้อเท็จจริงในชีวิตประจำวันบอกเราว่า เรามักคิดถึงสาเหตุของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอ ดังนั้น แนวคิดแบบลัทธิเหตุวิสัยจึงเป็นสามัญสำนึกพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งในการมองโลกของเรา หรือเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต

ในชีวิตประจำวัน เราพบตัวอย่างมากมายที่สนับสนุนว่า เราคิดถึงสาเหตุของสิ่งหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นต้นว่า ตัวอย่างที่เราเลี้ยงวัตถุที่มีความร้อนหรือ ตัวอย่างที่ปลาว่ายน้ำหนีแสงไฟ ซึ่งกล่าวถึงข้างต้น และยังมีตัวอย่างอื่น ๆ อีกนับไม่ถ้วน แนวคิดแบบลัทธิเหตุวิสัยจึง

เป็นแนวคิดอันสำคัญแนวคิดหนึ่งที่อยู่ควบคู่กับประวัติศาสตร์แห่งการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากแนวคิดแบบลัทธิเหตุวิสัยจะมีความสำคัญในชีวิตประจำวันหรือในการดำรงชีวิต ในฐานะที่เป็นสามัญสำนึกพื้นฐานแล้ว แนวคิดนี้ยังมีอิทธิพลอยู่ในแวดวงวิทยาศาสตร์ ซึ่งถือกันว่าเป็นคลังแห่งความรู้ที่ยิ่งใหญ่ของโลกอีกด้วย

2.3 ลัทธิเหตุวิสัยกับวิทยาศาสตร์

ลัทธิเหตุวิสัยมีบทบาทในวงการวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ การอธิบายทางวิทยาศาสตร์ก็คือการสามารถบอกถึงสาเหตุของปรากฏการณ์ที่สังเกตได้ ตามที่ลัทธิเหตุวิสัยมีสมมติฐานสำคัญประการหนึ่งว่า " ทุก ๆ สิ่งเกิดมาจากสาเหตุ " ลัทธินี้จึงเป็นพื้นฐานของนักวิทยาศาสตร์ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่สังเกตได้ต่าง ๆ เอซี อีวิง 1951 ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า "มันอาจจะง่ายที่จะแสดงให้เห็นว่า วิทยาศาสตร์ไม่สามารถพิสูจน์สิ่งใด ๆ ก็ตามที่ไม่ได้เกิดมาจากสาเหตุ (Undetermined) วิทยาศาสตร์สามารถพิสูจน์บางสิ่งบางอย่างได้ในสองลักษณะเท่านั้น โดยการสังเกต (Observation) สอง โดยการแสดงให้เห็นว่า ในการยืนยันสิ่งใดสิ่งหนึ่ง วิทยาศาสตร์อธิบายเชิงสาเหตุได้ดีที่สุด (Best Causal Explanation) กับปรากฏการณ์ที่สังเกตได้" ⁴ หมายความว่า ในทางกลับกัน วิทยาศาสตร์ไม่สามารถจะอธิบายสิ่งที่สังเกตไม่ได้ คือไม่สามารถเห็นหรือรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส หรือเครื่องมือใดๆที่จะทำให้สามารถรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส ยิ่งไปกว่านั้น วิทยาศาสตร์ก็ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ใดๆก็ตามที่เกิดขึ้นโดยปราศจากสาเหตุได้อีกด้วย เพราะปรากฏการณ์ดังกล่าวนั้นไม่สามารถจะให้คำทำนายที่แน่ชัดลงไปได้ เช่น ถ้าปรากฏการณ์ ก. เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่มีสาเหตุ เราก็ย่อมไม่สามารถทำนายได้ว่า ปรากฏการณ์นี้จะเกิดขึ้นเมื่อไร สมมุติว่า เราไม่รู้ว่าอะไรเป็นสาเหตุของอาการหลับใน ในระหว่างขับรถ เราก็ย่อมไม่สามารถบอกได้ว่า อาการหลับในนี้จะเกิดขึ้นเมื่อไร มันอาจจะเกิดขึ้นในช่วงหนึ่งช่วงใดในระหว่างขับรถก็ได้ ข้อสำคัญคือ เราจะไม่สามารถทำนายได้ว่าอาการหลับในนี้จะเกิดขึ้นหรือไม่และจะเกิดขึ้นเมื่อไร ตรงกันข้าม ถ้าเรารู้ว่าการกินยาบางชนิดก่อนขับรถเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดหลับในแล้ว เมื่อเราพบใครบางคนกินยาชนิดนี้ก่อนขับรถ เราก็สามารถทำนายได้ในทันทีว่าเขาจะเกิดหลับในขึ้นในระหว่างขับรถครั้งนี้ เมื่อสาเหตุของปรากฏการณ์เป็นหัวใจของการอธิบายทางวิทยาศาสตร์เช่นนี้แล้วลัทธิเหตุวิสัยก็ย่อมต้องมีบทบาทอันสำคัญยิ่งอยู่ในวิทยาศาสตร์ต่อไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

⁴ A.C.Ewing .*The fundamental questions of philosophy* , (London : Broadway House, 1951), p. 182.

อย่างไรก็ตาม ในวงการวิทยาศาสตร์ก็ได้ค้นพบปรากฏการณ์อันแปลกประหลาดเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอน (Movement of Electron) หรือที่เรียกว่าปรากฏการณ์ควอนตัมฟิสิกส์ ที่การเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอน เกิดขึ้นโดยสาเหตุเชิงประจักษ์ไม่ได้ นักวิทยาศาสตร์ไม่สามารถจะบอกได้ว่า ทำไมอิเล็กตรอนจึงเคลื่อนที่ไปในลักษณะต่าง ๆ เช่นนั้น ซึ่งดูเหมือนว่าปรากฏการณ์นี้จะไม่มีสาเหตุ จึงไม่สามารถทำนายล่วงหน้าได้ แต่แม้ว่าปรากฏการณ์ที่ถูกค้นพบนี้ จะดูเหมือนขัดกับสมมติฐานของลัทธิเหตุผลวิสัยที่ถือว่า “ ทุก ๆ สิ่งหรือทุก ๆ ปรากฏการณ์เกิดมาจากสาเหตุ ” ก็ตาม ก็ไม่ใช่หลักฐานชิ้นสำคัญที่ใช้ขับไล่ลัทธิเหตุผลวิสัยออกไปจาก วงการวิทยาศาสตร์หรือใช้ยืนยันว่า สมมติฐานของลัทธิเหตุผลวิสัยเป็นเท็จเพราะถ้าหากเราพิจารณาอย่างลึกซึ้งลงไปเป็นไปได้ว่า มีกฎ (Law) บางอย่างซ่อนอยู่หลังปรากฏการณ์อันแปลกประหลาดเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอนนี้ได้ กฎนี้เป็นสาเหตุที่กำหนดให้เกิดปรากฏการณ์ ดังกล่าวขึ้น และกฎนี้ก็ไม่ใช่คุณสมบัติที่สามารถสังเกตได้ทางประสาทสัมผัสอีกด้วย มนุษย์ยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับกฎเชิงสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ดังกล่าว⁵ ความไม่รู้ของมนุษย์จึงไม่ใช่เครื่องยืนยันว่า ไม่มีกฎเชิงสาเหตุนี้อยู่ ดังนั้นการค้นพบปรากฏการณ์เกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอนนี้จึงไม่ใช่สิ่งที่สั่นคลอนบทบาทของลัทธิเหตุผลวิสัยในวงการวิทยาศาสตร์ เพราะเป็นการขัดแย้งกับสามัญสำนึก หากจะยอมรับว่า มีปรากฏการณ์บางอย่างเกิดขึ้นโดยไม่มีสาเหตุ

ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นตัวอย่างหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของลัทธิเหตุผลวิสัยอันมีบทบาทอยู่ในวงการวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นวงการที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ในฐานะผู้แสวงหาความจริงที่ได้ค้นพบแล้วบางอย่าง จึงนับได้ว่า ลัทธิเหตุผลวิสัยมีความสำคัญกับโลกยุคปัจจุบัน เป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ และเป็นแนวความคิดที่ฝังอยู่ในสามัญสำนึกของคนโดยทั่วไป

2.4 ลัทธิเหตุผลวิสัยกับพฤติกรรมมนุษย์

ลัทธิเหตุผลวิสัยเริ่มต้นจากการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ เมื่อนักปรัชญาประมวลความรู้ที่ได้จากการสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หรือพยายามวิเคราะห์

⁵ Ibid. ,p . 184.

สามัญสำนึกของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ จนในที่สุด ได้สร้างเป็นหลักการ หรือแนวคิด มีการโต้แย้งกันมากกว่า 2000 ปี อันได้แก่ลัทธิเหตุผลที่ถือว่า ทุก ๆ สิ่ง หรือทุก ๆ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาใดเวลาหนึ่ง เป็นผลของสาเหตุ หรือชุดของสาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ และสาเหตุหรือชุดของสาเหตุเองก็เป็นผลของสาเหตุหรือชุดของสาเหตุถัดขึ้นไป และถัดขึ้นไปอีกเรื่อยๆ ถ้าธรรมชาติไม่มีจุดเริ่มต้น สาเหตุหรือชุดของสาเหตุนี้ก็ถูกสาวขึ้นไปได้อย่างไม่รู้จบ สิ่งธรรมชาติ อาทิเช่น ภูเขา ก้อนหิน เม็ดกรวดเม็ดทรายเล็กๆ ก็ล้วนเป็นผลของอะไรบางอย่าง ปรากฏการณ์ธรรมชาติ อาทิเช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม ก็ล้วนเป็นผลมาจากอะไรบางอย่าง มนุษย์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อมองผ่านมุมมองของลัทธิเหตุผลแล้ว มนุษย์ก็คือผลผลิตของสาเหตุต่าง ๆ

ถ้านำเอาหลักการพื้นฐานของลัทธิเหตุผล ที่ว่า " สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดเป็นผลมาจากการกำหนดของสาเหตุ " มาใช้อธิบายพฤติกรรมหรือเจตจำนงของมนุษย์นั้นก็หมายความว่าทุกพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นผลมาจากสาเหตุหรือไม่มีพฤติกรรมที่เกิดขึ้นใด เกิดขึ้นโดยปราศจากสาเหตุ คำถามที่อาจเกิดขึ้นตามมาก็คือ มีสาเหตุอะไรบางอย่างที่กำหนดพฤติกรรมหรือเจตจำนงของมนุษย์ได้ คำตอบอาจแบ่งออกเป็นสองฝ่าย คือ คำตอบจากฝ่ายที่ระบอบอย่างเจาะจงลงไปว่า อะไรคือสาเหตุของพฤติกรรม และคำตอบจากฝ่ายที่ไม่พยายามระบอบอย่างเจาะจงลงไป คือ ตอบว่า มีสาเหตุหรือสภาพการณ์หลายอย่างกำหนดให้เกิดพฤติกรรมได้ แล้วแต่ว่าสภาพการณ์ใดจะเป็นสาเหตุของพฤติกรรมใด มันก็จะกำหนดให้เกิดพฤติกรรมอย่างนั้น ๆ ขึ้น

ฝ่ายแรกอาจแบ่งได้เป็นหลายกลุ่มคือ กลุ่มของนักปรัชญาที่ถือแนวคิดแบบเหตุผลเชิงเทววิทยา (Theological Determinism) แนวคิดนี้อธิบายว่าพระเจ้าคือสาเหตุที่กำหนดพฤติกรรมหรือเจตจำนงของมนุษย์ ด้วยเหตุที่ว่า พระเจ้าคือสิ่งสมบูรณ์สูงสุด เป็นลัทธิปัญญา เป็นความดีสูงสุด และเปี่ยมด้วยฤทธิ์อำนาจ พระเจ้าจึงสามารถกำหนดความเป็นไปของสรรพสิ่งซึ่งย่อมรวมถึงเจตจำนงของมนุษย์ได้ พระเจ้าในฐานะผู้สร้างย่อมสร้างทุกสิ่งขึ้นแม้กระทั่งเจตจำนงของมนุษย์ พระเจ้ารู้ว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์คนหนึ่งคนใดมากที่สุดจึงดลบันดาลให้เจตจำนงของมนุษย์ผู้นั้นเป็นไปในทางที่จะให้ได้มาซึ่งประโยชน์นั้น ๆ พระเจ้าย่อมสามารถกำหนดให้เจตจำนงของผู้หนึ่งผู้ใดเป็นไปในทางหนึ่งทางใดได้ก็เพราะพระเจ้านั้นมีฤทธิ์อำนาจที่จะดลบันดาลเช่นนั้นได้ พระเจ้าเป็นผู้สร้าง โอสไตนี่ขึ้น ย่อมรู้ว่า ในอนาคตเขาจะกลายเป็นนักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ พระเจ้าจึงใช้ฤทธิ์อำนาจของพระองค์ บันดาลให้เจตจำนงของโอสไตนี่เป็นไปในทางค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์

ในที่สุดเขาก็ค้นพบทฤษฎีสัมพันธภาพอันมีคุณูปการต่อโลก การค้นคว้าและการได้พบทฤษฎีใหม่ของไอส์ไตน์ล้วนแต่เกิดมาจากสาเหตุสูงสุดอย่างเดียวกันคือพระเจ้า นอกจากพระเจ้าแล้วไม่มีสาเหตุอื่นใดอีกเพราะไม่มีสิ่งใดมีความสมบูรณ์ไปกว่านี้ หรือไม่มีสิ่งใดมีพลังอำนาจเหนือไปกว่า พระเจ้าอีกแล้ว

อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มนักปรัชญาที่ถือลัทธิเหตุวิสัยเชิงกายภาพ (Physical Determinism) แนวคิดนี้อธิบายว่าสิ่งที่เกิดปรากฏขึ้นทั้งหมด ถูกควบคุมกำหนดด้วยกฎ เชิงกายภาพ (Physical Laws) ถ้ากฎเชิงกายภาพมีอยู่ว่าการทิ้งวัตถุมากกว่าหนึ่งชิ้นที่มีน้ำหนักแตกต่างกันพร้อมกันจากที่สูง วัตถุเหล่านั้นทั้งหมดจะตกถึงพื้นพร้อมกัน เมื่อใดก็ตามที่เราทดลองตามกฎนี้ เราย่อมได้ผลเช่นเดียวกันนี้เสมอ กฎเชิงกายภาพกำหนดให้มันต้องเป็นเช่นนั้นมันจึงต้องเป็นเช่นนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น เมื่อกฎกายภาพกำหนดให้วัตถุตกลงแล้วตกถึงพื้นพร้อมกัน จึงเป็นไปได้ที่วัตถุเหล่านั้นจะตกถึงพื้นไม่พร้อมกัน การชี้ไปที่กฎเชิงกายภาพนี้ดูเหมือนว่า จะสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ง่ายกว่าการชี้ไปที่พระเจ้า เพราะวางอยู่บนปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ที่สามารถสังเกตเห็นได้ ส่วนลัทธิวิสัยเชิงทฤษฎีวิทยาศาสตร์ไม่สามารถพิสูจน์อย่างแน่นอนชัดเจนลงไปได้ เพราะส่วนหนึ่งลัทธิดังกล่าวมีรากฐานมาจากศรัทธาในพระเจ้า อันเป็นสิ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส และถ้าแนวความคิดใดยังมีบางส่วนในตัวแนวความคิดนั้นเองยังไม่ชัดเจน ไม่สามารถพิสูจน์ยืนยันได้ เราจะใช้แนวความคิดนั้นอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างไร เพราะการทำเช่นนั้นเสี่ยงต่อการได้คำอธิบายผิด ๆ ลัทธิเหตุวิสัยเชิงกายภาพจึงได้เปรียบกว่า นอกจากนั้นอาจตั้งคำถามได้อีกหลายคำถาม เช่น ถามว่า ถ้าพระเจ้าคือความดีสูงสุดแล้ว เพราะเหตุใดจึงกำหนดหรือเป็นสาเหตุให้มนุษย์ทำชั่ว ความชั่วเกิดขึ้นในโลกได้อย่างไร เป็นต้น แต่ถ้าเราอธิบายด้วยกฎเชิงกายภาพย่อมไม่พบปัญหาเหล่านี้

นักสสารนิยมนับเป็นตัวอย่างที่ดีในการนำกฎเชิงกายภาพมาอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ นักสสารนิยมถือว่าความจริงขั้นมูลฐานที่สุดของเอกภพซึ่งยอมรับถึงมนุษย์ด้วย ก็คือ สสาร ไม่อะไรที่จริงไปกว่านี้ ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าจิต ดังนั้น ถ้าหันกลับมาพิจารณาโครงสร้างขั้นพื้นฐานของมนุษย์ สิ่งที่เราพบก็คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสสารอันได้แก่เซลล์ต่าง ๆ ในร่างกาย มนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิ การแบ่งตัวของเซลล์ทำให้เซลล์ใหม่ๆเกิดขึ้น และเซลล์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ก็จะแบ่งตัวต่อไป ทำให้การเจริญเติบโตของร่างกาย หรือการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเกิดขึ้นตามลำดับ เซลล์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นผลของเซลล์ที่เกิดก่อนหน้า และเซลล์ที่จะเกิดในอนาคตก็เป็นผลของเซลล์ในปัจจุบัน กล่าวโดยสรุปก็คือ สภาวะทางกายภาพของ

มนุษย์เป็นผลของสิ่งที่เกิดก่อนหน้าเซลล์ ทฤษฎีสารนิยม (Materialism) ได้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องเซลล์นี้ บวกเข้ากับลัทธิเหตุวิสัย อธิบายได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของเซลล์ (จากเซลล์เก่าเกิดเซลล์ใหม่) หรือปฏิกิริยาทางเคมีระหว่างเซลล์ในร่างกายมนุษย์เป็นสาเหตุทำให้มนุษย์เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเซลล์สมองหรือเซลล์ในระบบประสาท ทำให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ เช่น ความคิดนึก อารมณ์ความรู้สึก การตอบสนองต่อสิ่งเร้าทางร่างกาย การพูด ฯลฯ ถ้าสามารถสร้างเครื่องมือที่ใช้ตรวจวัดได้ ก็จะสามารถทราบได้ว่า ขบวนการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิกิริยาทางเคมีระหว่างเซลล์เป็นไปลักษณะใด จะทำให้เกิดพฤติกรรมชนิดใด และถ้าเรารู้ว่าปฏิกิริยาของเซลล์ชนิดใดทำให้เกิดพฤติกรรมเช่นใด สิ่งที่เราค้นพบนี้อาจนำไปสู่กฎเชิงกายภาพบางประการที่อธิบายว่า ปฏิกิริยาของเซลล์เช่นนั้นย่อมทำให้เกิดพฤติกรรมเช่นนั้น กฎเชิงกายภาพที่ควบคุมกำหนดให้เกิดปฏิกริยานั้น ทำให้เกิดพฤติกรรมนั้นเสมอ

แม้จะดูเหมือนว่า ลัทธิเหตุวิสัยเชิงกายภาพสามารถผลิตคำอธิบายที่น่าเชื่อถือ แต่ถ้าพิจารณาดูอย่างลึก ๆ แล้วจะพบว่า ลัทธินี้มีได้ให้ความรู้อะไร มิได้ให้อะไรใหม่แก่เรา ถ้าเหตุการณ์เชิงกายภาพเหตุการณ์หนึ่งที่ว่า ปฏิกิริยา ก. ของเซลล์ทำให้มนุษย์เกิดพฤติกรรม ข. เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นจากกฎเชิงกายภาพที่ว่า ปฏิกิริยา ก. ของเซลล์ทำให้มนุษย์เกิดพฤติกรรม ข. การอธิบายเช่นนี้จะมิอะไรมากไปกว่าการกล่าวซ้ำคำ เท่ากับกำลังกล่าวว่า เหตุการณ์ที่ปฏิกิริยา ก. ของเซลล์ทำให้มนุษย์เกิดพฤติกรรม ข. เป็นสาเหตุทำให้เกิดตัวของเหตุการณ์นั่นเอง ถ้าความพยายามของลัทธิเหตุวิสัยเชิงกายภาพคือความพยายามที่จะยืนยันว่ามีกฎเชิงกายภาพอะไรที่เป็นสาเหตุของเหตุการณ์เชิงกายภาพ แต่สิ่งที่ได้กลับเป็นเพียงการยืนยันว่า เหตุการณ์เชิงกายภาพนั้น ๆ เป็นสาเหตุของตัวเองมันเอง ก็นับว่าความพยายามของลัทธินี้ล้มเหลว

อีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มของนักปรัชญาที่ถือลัทธิเหตุวิสัยเชิงจิตวิทยา (Psychological Determinism) คืออีกหนึ่งทัศนะที่นำลัทธิเหตุวิสัยมาอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ โดยเน้นไปที่จิตใจ อาจอธิบายว่ามนุษย์มีสภาพการณ์ทางจิตใจหลายอย่าง ความอยาก ความปรารถนา ความเชื่อ แรงจูงใจภายในเป็นตัวกำหนดให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ อาทิเช่น ความต้องการ (Desire) การเชื่อ (Believing) ฯลฯ สภาพการณ์ทางจิตใจต่างๆเหล่านี้เป็นตัวกำหนด หรือเป็นสาเหตุทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่างๆ เช่น อยากกินขนม จึงเดินไปที่ร้านขายขนม เชื่อว่าการกินอาหารมื้อเย็นจะทำให้อ้วน จึงงดเสีย สภาพการณ์ทางจิตใจกำหนดให้เกิดทั้งพฤติกรรมทางกายภาพ (เดิน ยืน นั่ง นอน กิน ดื่ม พูด) และพฤติกรรมทางจิตใจ (คิดถึงสิ่งต่างๆ มีความรู้สึกต่อสิ่งต่างๆ มีความตั้งใจจะกระทำสิ่งต่างๆ ฯลฯ) และตัวของสภาพการณ์ทางจิตใจ (ความต้องการ ความเชื่อ) เองก็

เป็นผลมาจากเงื่อนไขภายนอก เช่น สิ่งแวดล้อม เงื่อนไขภายใน เช่น ความต้องการ ความเชื่อในอดีต และตัวเงื่อนไขเองก็เป็นผลของเงื่อนไขอื่น ๆ ต่อ ๆ ไป

บางทีคนอาจไปไกลกว่านี้คือถือว่า จิตใต้สำนึกของมนุษย์เป็นตัวการสำคัญที่สุด ที่กำหนดให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้น แม้กระทั่งแรงจูงใจต่าง ๆ เช่น ความปรารถนา ความเชื่อของเราก็เป็นผลมาจากพลังแห่งจิตใต้สำนึกอันเป็นแรงขับเคลื่อนในนี้ เราอาจคิดไปเองว่าเราเป็นอิสระ แต่ที่แท้เรากำลังถูกพลังอันลึกลับภายในกำหนดให้ทำสิ่งต่าง ๆ โดยที่เราไม่รู้ตัว ด้วยพลังแห่งจิตใต้สำนึกนี้เองทำให้เราสามารถอธิบายได้ว่า ทำไมเศรษฐีบางคนจึงป่วยเป็นโรคชอบบขโมย (Kleptomania) * เขาทำเช่นนั้นลงไปโดยไม่รู้ตัวทั้งนี้เป็นเพราะแรงกระตุ้นที่มาจากจิตใต้สำนึกซึ่งเก็บสะสมประสบการณ์ในอดีตของเขาเข้าไว้ ปัญหาที่อาจตามมาก็คือ มีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ยืนยันว่าจิตใต้สำนึกมีอยู่จริงหรือไม่ อย่างไรก็ตามปัญหานี้มิได้สั่นคลอนความน่าเชื่อถือของแนวคิดนี้ เพราะแม้ว่า ในขณะนี้จะยังพิสูจน์จิตใต้สำนึกด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ไม่ได้ แต่ในอนาคตเมื่อวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้ากว่านี้เราอาจทำได้

ฝ่ายที่สอง คือฝ่ายที่มีได้ระบุสาเหตุของพฤติกรรมอย่างเจาะจง ได้แก่กลุ่มของนักปรัชญาที่ถือลัทธิเหตุวิสัยเชิงตรรกวิทยา (Logical Determinism) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ลัทธิชะตากรรมนิยม (Fatalism) ลัทธินี้มองมนุษย์ว่าไม่มีอำนาจ,พลัง (Power) ที่จะจัดการสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตของตนได้เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มนุษย์ไม่สามารถกระทำการเพื่ออนาคตของตนได้ อะไรจะเกิดก็ต้องเกิด มนุษย์ไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงสิ่งใด ๆ ในชีวิตของตนได้ แนวคิดนี้เริ่มต้นขึ้นในสมัยกรีกโบราณ โดย ดีโอโดรัสโครนัส และสำนัก สโตอิค ซึ่งเป็นสำนักที่มีอิทธิพลสูงในสมัยนั้น⁶ ในหัวข้อ (Logical Determinism) แนวคิดนี้ยึดถือกฎทางตรรกวิทยาข้อหนึ่ง (The Law of Excluded Middle) ที่ว่า ข้อความหนึ่งจะต้องจริงหรือถ้าไม่จริงก็ต้องเท็จอย่างใดอย่างหนึ่ง บวกเข้ากับหลักการของลัทธิเหตุวิสัย อธิบายว่าการกระทำหรือพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของมนุษย์ (ข. หรือ ข.1) เกิดจากเงื่อนไข (ก. หรือ ก.1) โดยที่ ก. เป็นเงื่อนไขของ ข. และ ก.1 เป็นเงื่อนไขของ ข.1 แนวคิดนี้เชื่อว่า มนุษย์ต้องทำ ข. หรือ ข.1 อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งมนุษย์ไม่สามารถเลือกได้ว่า ตนจะทำ ข. หรือ ข.1 เพราะถ้ามนุษย์เลือกทำ ข. ก็

* เป็นชื่อของโรคประสาทชนิดหนึ่ง ทำให้ผู้ป่วยชอบบขโมยสิ่งของซึ่งทำไปโดยไม่รู้ตัว.

⁶ ดูรายละเอียดใน *Encyclopedia of Philosophy*. Vol. II, p. 360.

หมายความว่า เกิดจากเงื่อนไข ก. หรือถ้าทำ ข.1 ก็หมายความว่าเกิดจากเงื่อนไข ก.1 (ในสถานะการณืหนึ่ง ๆ มนุษย์ต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่ง)⁷

เพื่อให้เห็นภาพของแนวคิดชะตากรรมนิยมชัดเจนนยิ่งขึ้น จะขอยกเอาความคิดของ ริชาร์ด เทเลอร์ นักปรัชญาผู้ที่ศึกษาค้นคว้าอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับลัทธิเหตุวิสัย มากล่าวถึงในที่นี้ ตามการตีความของ เทเลอร์ ลัทธิชะตากรรมนิยมเชื่อหรือมีแนวความคิดพื้นฐานอยู่ 6 ประการด้วยกัน คือ

1. ชะตากรรมนิยมยอมรับกฎทางตรรกะวิทยา ข้อหนึ่ง (The Law of Excluded Middle) ว่าเป็นความจริงจำเป็น (Necessary Truth)
2. ถ้าสภาพการณื (State of Affairs) หรือเงื่อนไข (Condition) ใดๆ ที่เกิดขึ้นเพียงพอ (Sufficiency or Ensures) สำหรับสภาพการณืหรือเงื่อนไขอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน หรือ ต่างเวลาไปแล้ว สภาพการณืหรือเงื่อนไขแรกจะไม่สามารถเกิดขึ้นโดยที่สภาพการณืหรือเงื่อนไขหลังไม่เกิดขึ้นด้วยได้ ทั้งนี้โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างสองสภาพการณื (อันแรกกับ อันหลัง) นี้ไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางตรรกะวิทยา กล่าวคือ สภาพการณืหรือเงื่อนไขแรกเพียงพอที่จะทำให้สภาพการณืหรือเงื่อนไขหลังเกิดขึ้น เช่น การกินสารหนูเข้าไปจำนวนหนึ่ง ทำให้ผู้กินตาย นั่นคือ เป็นไปไม่ได้ที่ถ้ากินสารหนูเข้าไปในจำนวนที่เพียงพอที่จะทำให้ตายได้แต่กลับไม่ตาย (ในกรณีทั่วไป ที่ผู้กินมิได้มีความแข็งแรงของร่างกายเป็นพิเศษ ไม่มีพระเจ้ามาช่วยไว้ ฯลฯ) กล่าวง่าย ๆ ก็คือ ถ้าสิ่งหนึ่งเพียงพอที่จะทำให้อีกสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วเป็นไปไม่ได้ที่ ถ้าสิ่งแรกเกิดขึ้นแล้วสิ่งหลังจะไม่เกิดขึ้นตามมา โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างสองสิ่งนี้ไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางตรรกะวิทยา
3. ถ้าสภาพการณืหรือเงื่อนไขใดเกิดขึ้นโดยจำเป็น (Necessary or Essential) สำหรับสภาพการณือื่นที่เกิดขึ้น ในเวลาเดียวกัน หรือต่างเวลาไปแล้ว สภาพการณืหรือเงื่อนไขหลังไม่สามารถเกิดขึ้นโดยที่ไม่มีการเกิดขึ้นของสภาพการณืหรือเงื่อนไขแรกด้วยได้ ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างสองสภาพการณืดังกล่าว ไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางตรรกะวิทยา กล่าวคือ

⁷ ดูรายละเอียดใน Richard Taylor, *The Journal of Philosophy*, " Fatalism ", pp. 56- 66.

สภาพการณ์หรือเงื่อนไขแรกจำเป็นสำหรับสภาพการณ์หรือเงื่อนไขหลัง เช่น ออกซิเจนจำเป็นสำหรับการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ หรือเป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่มีออกซิเจน สำหรับหายใจ (ในกรณีทั่วไป ไม่ใช่กรณีพิเศษ หรือกรณีที่เหลือเชื่อ) โดยสรุปก็คือ ถ้าสิ่งหนึ่งจำเป็นสำหรับอีกสิ่งหนึ่งแล้วสิ่งหลังจะเกิดขึ้นโดยไม่มีสิ่งแรกไม่ได้ และความสัมพันธ์ของทั้งสองสิ่งนี้ก็ไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางตรรกวิทยาเช่นเดียวกับในข้อต้น

4. ถ้าเงื่อนไขหนึ่งหรือชุดของเงื่อนไขหนึ่งเพียงพอสำหรับเงื่อนไขอื่นๆ แล้ว เงื่อนไขอื่นๆนั้นก็จำเป็นสำหรับเงื่อนไขหนึ่ง หรือชุดของเงื่อนไขชุดหนึ่งนั้นในทางตรงกันข้าม ถ้าเงื่อนไขหนึ่งหรือชุดของเงื่อนไขชุดหนึ่ง จำเป็นสำหรับเงื่อนไขอื่นๆ แล้ว เงื่อนไขอื่นๆ นั้น ก็เพียงพอสำหรับเงื่อนไขหนึ่งหรือชุดของเงื่อนไขชุดหนึ่งนั้น หมายความว่า ถ้า ก. เพียงพอที่จะทำให้ เกิด ข. ขึ้น ก็จะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ ก.
5. ไม่มีใครทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งถ้าขาดเงื่อนไขจำเป็น (Necessary Condition) สำหรับ พฤติกรรมนั้น ที่ทำให้พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวอาจเกิดขึ้นเวลาเดียวกันหรือต่างเวลากันกับพฤติกรรมก็ได้ มาจากความคิดที่ว่า สิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่จำเป็น (Essential) สำหรับสิ่งอื่นเสมอ เช่น เราคงขับรถไม่ได้ ถ้าไม่เคยหัดขับหรือมีความรู้เกี่ยวกับการขับรถมาก่อน เดินไปตลาดไม่ถูก ถ้าไม่รู้จักทาง เขียนจดหมายไม่ได้ ถ้าไม่เคยเรียนหนังสือ และอื่น ๆ
6. เวลา (Time) โดยตัวของมันเองมิได้ส่งผลต่อสิ่งใดๆ เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มันมิได้เพิ่มหรือลดศักยภาพของมนุษย์ในการทำพฤติกรรมต่าง ๆ พวกเขาตากรรมนิยมถือว่า ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกับผลเกิดขึ้นระหว่างสภาพการณ์หนึ่งกับอีกสภาพการณ์หนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่ระหว่างสภาพการณ์กับเวลา หรือไม่ใช่ระหว่างเวลากับสภาพการณ์ เวลาไม่ใช่เงื่อนไขจำเป็นของพฤติกรรมมนุษย์ อดีตไม่ใช่สิ่งที่ทำให้เกิดพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นในปัจจุบัน หรือไม่ทำให้เกิดขึ้นในอนาคต แต่สิ่งที่ทำให้เกิดพฤติกรรมดังกล่าวขึ้นอาจเป็นพฤติกรรม หรืออุปนิสัยบางอย่างที่เคยทำ หรือพฤติกรรมหรืออุปนิสัยที่เกิดพร้อม ๆ กับพฤติกรรมดังกล่าว นั่นเองก็ได้ ⁸

⁸ ดูรายละเอียดใน Richard Taylor, *The Journal of Philosophy*, "Fatalism", pp. 57- 58

ตัวอย่างที่จะทำให้เข้าใจความคิดของ ชะตากรรมนิยมได้ชัดเจนขึ้นก็คือ สมมุติว่า ทุก ๆ เข้า นายแดงชอบอ่านหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะชอบอ่านพาดหัวข่าว สมมุติต่อไปอีกว่า ถ้าเกิดการปฏิวัติขึ้นเมื่อวานนี้ หนังสือพิมพ์ก็จะลงข่าวเกี่ยวกับการปฏิวัติครั้งนี้ แต่ถ้าเมื่อวานมิได้เกิดการปฏิวัติดังกล่าว หนังสือพิมพ์ก็จะมีพาดหัวข่าวนี้ เกี่ยวกับการอ่านหนังสือพิมพ์ตอนเช้าของนายแดง จะมีพฤติกรรมเกิดขึ้น 2 อย่าง คือ หนึ่ง เห็นพาดหัวข่าวเกี่ยวกับการปฏิวัติ สอง คือ เห็นพาดหัวข่าวอย่างอื่น (ไม่ใช่พาดหัวข่าวเกี่ยวกับการปฏิวัติ) หมายความว่า เมื่อไม่มีการปฏิวัติก็จะไม่เห็นพาดหัวข่าวเกี่ยวกับการปฏิวัติ ให้การเกิดปฏิวัติเมื่อวานนี้เท่ากับ n . ไม่มีการปฏิวัติเมื่อวานนี้เท่ากับ $n.1$ การที่นายแดงเห็นพาดหัวข่าวเกี่ยวกับการปฏิวัติเท่ากับ x . และการที่นายแดงไม่เห็นพาดหัวข่าวดังกล่าวเท่ากับ $x.1$ ด้วยเหตุนี้ n . จึงเป็นเงื่อนไขจำเป็น (Necessary Condition) สำหรับ x . และ x . ก็เป็นเงื่อนไขที่เพียงพอ (Sufficient) สำหรับ n . และ $n.1$ กับ $x.1$ ก็ในทำนองเดียวกัน n . จึงไม่สามารถทำให้เกิด $x.1$ และ $n.1$ ก็ไม่สามารถทำให้เกิด x . ได้ ตามกรณีนี้ นายแดงจะต้องทำ x . หรือ $x.1$ (เห็นหรือไม่เห็นพาดหัวข่าวเกี่ยวกับการปฏิวัติ) อย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับว่า เกิด n . หรือ เกิด $n.1$ ขึ้น นายแดงต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่าง x . หรือ $x.1$ โดยที่เขาไม่มีความสามารถหรือศักยภาพใดๆ ที่จะเลือกด้วยตัวของเขาเองเลย แล้วแต่ว่า สาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง (n . หรือ $n.1$) จะเกิดขึ้นและผลักดันให้เขาทำสิ่งหนึ่งสิ่งหนึ่งลงไปตามแต่สาเหตุนั้น ดูเหมือนชะตากรรมนิยมกำลังบอกเราว่า ทุก ๆ สภาพการณ์ ทุก ๆ พฤติกรรมของคนทุกคนก็เป็นไปในทำนองเดียวกันนี้ มนุษย์ปราศจากเจตจำนงเสรีที่จะเลือกกระทำสิ่งใดๆ ได้ * เมื่อมองมนุษย์ผ่านแว่นขยายของลัทธิเหตุวิสัย ไม่ว่าจะมียาละเอียดของคำอธิบายเป็นอย่างไร คือ อธิบายโครงสร้างทางกายภาพ (ปฏิกริยาทางเคมีระหว่างเซลล์) คำอธิบายทางจิตใจ คำอธิบายทางจิตวิทยา และคำอธิบายของชะตากรรมนิยมก็ล้วนแต่มองมนุษย์ออกมาในลักษณะเดียวกัน ก็คือ มนุษย์คือศูนย์รวมของสาเหตุและผล (พฤติกรรมหรือสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดกับชีวิตมนุษย์) ที่เกิดขึ้นก็เป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มันต้องเป็นเช่นนั้น มนุษย์ไม่มีเจตจำนงเสรีที่จะคิดตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตัวของตัวเองได้ มนุษย์ไม่มีความสามารถหรือศักยภาพที่จะควบคุม กำหนด เปลี่ยนแปลง สภาพการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตของเขาด้วยตัวของเขาเองได้

---

*แนวคิดแบบชะตากรรมนิยมของ Taylor อาจเห็นต่างจากชะตากรรมนิยมแบบดั้งเดิมในหลายประเด็นเช่น เขาคิดว่าเวลาไม่ใช่เงื่อนไขของสภาพการณ์ หรือ พฤติกรรมต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์และเขาถือว่าชะตากรรมนิยมสามารถอธิบายโดยไม่จำเป็นต้องอ้างถึงการตัดสินใจของพระเจ้าหรือถูกกำหนดโดยกฎทางฟิสิกส์

รวมความว่า ถ้านำเอาหลักการของลัทธิเหตุวิสัยมาใช้อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ก็จะเห็นได้ว่า ทุกพฤติกรรมที่เกิดขึ้นต้องมีสาเหตุ พฤติกรรมเหล่านั้นจำเป็นต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้ามีสาเหตุทำให้มันเกิด มนุษย์ทำสิ่งต่าง ๆ ตามแรงผลักดันของสาเหตุโดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงที่จะไม่กระทำสิ่งนั้น ๆ ได้ ถ้ามีสาเหตุ หรือเงื่อนไขผลักดันให้ทำ มนุษย์อยู่ในสภาพที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เหมือนขอนไม้ที่ลอยไปตามกระแสน้ำ ไม่สามารถกำหนดทิศทางของตนเองได้ว่าจะลอยไปทางไหน จำต้องเป็นไปตามกระแสน้ำที่พัดพา ไม่ว่าจะเป็ลลัทธิเหตุวิสัยเชิงเทวะวิชา ลัทธิเหตุวิสัยเชิงกายภาพ ลัทธิเหตุวิสัยเชิงจิตวิทยา ลัทธิเหตุวิสัยเชิงตรรกวิทยา หรือลัทธิชะตากรรมนิยม ก็ล้วนแต่เป็นตัวอย่างของคำอธิบายที่เป็นไปได้ หรือลักษณะของคำอธิบายเมื่อมองพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักการแบบเหตุวิสัย

2.5 ลัทธิเหตุวิสัยกับปัญหาความรับผิดชอบทางศีลธรรม

ปัญหาสำคัญของลัทธิเหตุวิสัยประการหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง และยังไม่อาจหาข้อยุติได้ ก็คือ ปัญหาที่ว่า การนำเอาลัทธินี้มาอธิบายมนุษย์นั้น เป็นการทำลายความรับผิดชอบทางศีลธรรม (Moral Responsibility) ของมนุษย์ ตามสามัญสำนึกของเรา ถือว่า เมื่อใครคนใดคนหนึ่งได้กระทำการใดสิ่งหนึ่งลงไป (โดยเป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของคนส่วนใหญ่) เขาควรได้รับการตอบแทนบางอย่างจากการกระทำนั้น ทั้งทางบวกและทางลบด้วย เช่น ถ้าแดงกระโดดลงไปช่วยคนตกน้ำ (ซึ่งถือกันว่าเป็นพฤติกรรมที่ดี) เขาก็ควรได้รับการตอบแทนในทางบวกสำหรับพฤติกรรมนี้ของเขา เขาควรได้รับการสรรเสริญหรือรางวัลสำหรับการเสียสละในครั้งนี้ หรือถ้า ดำโกงเงินแดง (ซึ่งถือกันว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี) ดำก็ควรได้รับการตอบแทนในทางลบ พฤติกรรมครั้งนี้ของดำควรแก่การตำหนิหรือควรได้รับการลงโทษ ทั้งนี้ตามสามัญสำนึกของเราถือว่า มนุษย์คือผู้รับผิดชอบการกระทำของเขา หรือผู้ที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมนั้นขึ้นด้วยตัวของเขา เขาจึงควรรับผลทุกอย่างที่เขาเป็นผู้ก่อขึ้น กฎหมายก็คือเครื่องมือรับใช้สามัญสำนึกดังกล่าวของมนุษย์ที่เป็นรูปธรรม โดยการลงโทษผู้ที่ทำผิดหรือละเมิดข้อบัญญัติทางกฎหมาย หรือการที่สังคมให้รางวัลต่าง ๆ กับผู้ที่ประกอบคุณงามความดี หรือผู้ที่ทำประโยชน์ เช่น โฉ่ประกาศเกียรติคุณ รางวัลโนเบลและอื่น ๆ เป็นเครื่องยืนยันถึงความมีอยู่ของสามัญสำนึกที่ว่า มนุษย์คือผู้ที่รับผิดชอบการกระทำของตน เพราะถ้าไม่มีสามัญสำนึกนี้ คือ เราไม่คิดว่า

---

* ปัญหาในแวดวงการศึกษาถกเถียงระหว่างลัทธิเหตุวิสัยกับลัทธิเจตจำนงเสรี เรียกว่า ปัญหาเกี่ยวกับเจตจำนงเสรี (Free will Problem)

มนุษย์คือผู้รับผิดชอบการกระทำของตน การลงโทษผู้กระทำผิดหรือการให้รางวัลผู้ที่กระทำ ความดีก็จะกลายเป็นสิ่งที่ไร้ความหมายโดยสิ้นเชิง ไร้เหตุผล ไร้สาระ และไม่ใช่สิ่งที่พึงปฏิบัติอีกต่อไป แต่ข้อเท็จจริงในชีวิตประจำวันมิได้เป็นเช่นนั้น เรายังคงถือว่าผู้ที่กระทำผิดควรรับโทษและผู้ที่ทำความดีก็ควรได้รับสิ่งดีตอบแทน ดังนั้น สามัญสำนึกเกี่ยวกับความรับผิดชอบ ผลที่ตามมาจากการกระทำในฐานะเจ้าของ หรือผู้ที่ก่อให้เกิดการกระทำนั้นขึ้น จึงเป็นสิ่งที่เรายึดถือกันอยู่โดยทั่วไป

แต่สามัญสำนึกดังกล่าวข้างต้นนี้ จะถูกทำลายลง ถ้าหากเรายึดถือลัทธิเหตุวิสัย ดังที่ได้พิจารณามาแล้ว ลัทธิเหตุวิสัยถือว่า สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากสาเหตุบางอย่าง และตัวสาเหตุเอง ก็เป็นผลของสาเหตุที่ถัดขึ้นไปเป็นลูกโซ่เช่นนี้ต่อ ๆ ขึ้นไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และผลทุกผลที่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้นอย่างจำเป็น คือ ถ้ามีสาเหตุทำให้ผลนั้นเกิดขึ้น ผลก็ต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจะหาใครหรือสิ่งใดเล่าที่จะเป็นผู้รับผิดชอบผลที่เกิดขึ้น ถ้าการที่ดำโกงเงินแดงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จากสาเหตุที่ดำต้องรีบเอาเงินไปใช้นั้นเชียว และการที่ดำเป็นหนี้เชียวก็เพราะต้องกู้เงินของเชียว ไปจ่ายค่ารักษาพยาบาลแม่ของเขาซึ่งกำลังป่วย และการที่แม่ของดำต้องล้มป่วยก็เพราะประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ และสามารถสืบสาวหาสาเหตุต่อ ๆ ไปได้อีกอย่างไม่รู้จัก และถ้าเราจะโยนความรับผิดชอบทั้งหมดให้กับสาเหตุ เราก็จะไม่สามารถบอกได้ว่าอะไรคือสาเหตุที่แท้จริง หรือไม่สามารถบอกได้ว่า อะไรคือปฐมเหตุหรือสาเหตุแรก เพราะตัวของสาเหตุหนึ่ง ๆ ก็เป็นผลของสาเหตุอื่นต่อ ๆ ไป เราจึงไม่สามารถระบุได้เลยว่า ความรับผิดชอบควรตกอยู่กับสาเหตุใด หรือถ้าโยนความรับผิดชอบให้สาเหตุ แทนที่จะชี้ไปที่ตัวผู้กระทำเอง การทำเช่นนี้ก็ขัดต่อความรู้สึกของเรา เช่น บอกว่าการที่แม่ของดำป่วยเป็นสาเหตุทำให้เขาต้องโกงเงินแดง เพราะฉะนั้นควรให้แม่ของเขาเป็นผู้รับผิดชอบการกระทำ คือ ลงโทษแม่ของดำแทนที่จะลงโทษดำ ซึ่งตามข้อเท็จจริงเรารู้สึกว่าตัวดำเองเท่านั้น (ไม่ใช่สิ่งอื่นใดนอกเหนือจากตัวเขา) ควรรับผิดชอบในสิ่งที่เขาเป็นผู้ก่อขึ้น ดังนั้น การชี้ไปที่สาเหตุ อื่น ที่ไม่ใช่ตัวผู้กระทำ จึงฟังดูน่าขัน และที่สำคัญขัดกับความรู้สึกของเรา หรืออีกหลักการหนึ่งถ้ามีสาเหตุหรือชุดของสาเหตุอันใดนอกเหนือไปจากตัวผู้กระทำกำหนดให้เขาต้องทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือไม่สามารถกระทำการอื่นนอกเหนือไปจากสิ่งที่เขาได้กระทำไปแล้วนั้นได้ เขาก็ไม่ควรต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เขากระทำลงไป เพราะเขามีได้ทำสิ่งนั้นด้วยตัวของเขาเอง และไม่สามารถเลือกกระทำการอื่นได้ การที่ดำโกงเงินแดงไม่ได้เกิดจากตัวของดำเองที่เป็นผู้ริเริ่มกระทำลงไป แต่เกิดจากสาเหตุ (ต้องรีบเอาเงินไปคืนเชียวและอาจบวกกับสาเหตุอื่น ๆ อีก เช่น อุปนิสัยส่วนตัวของดำ และอื่น ๆ) ทำให้เขาต้องโกงเงินแดงอย่างไม่มีทางเลือก แม้จะดูเหมือนว่า นอกจากการโกงเงิน

แดงยังมีทางเลือกอีกหลายทาง เช่น ไปกู้ธนาคาร หรือทำงานอย่างหนักเพื่อให้ได้เงินมาใช้หนี้เสีย แต่สำหรับดำ ตามมุมมองลัทธิเหตุผล เขาไม่สามารถเลือกทางอื่นได้เลย ถ้าสาเหตุกำหนดให้เขาต้องโกงเงินแดง เขาก็ต้องโกงเงินแดงเท่านั้น ไม่สามารถทำอย่างอื่นได้ เขามีได้อยู่ในฐานะที่สามารถจะตัดสินใจ เลือก กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยตัวของเขาเองได้ ดังนั้น สำหรับดำผู้ที่เปรียบเสมือนนักโทษที่ถูกกักขังอยู่ในคุกแห่งชะตากรรม เป็นผู้ซึ่งน่าเห็นใจ เขาไม่มีอิสรภาพที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง จึงไม่ควรที่จะนำเอาโทษทัณฑ์อื่นใด ไปเพิ่มให้แก่เขาอีก เขาไม่ควรได้รับโทษทางกฎหมาย ไม่ควรเข้าไปร่วมรับผิดชอบกับความเดือดร้อนที่แดงได้รับด้วย ถ้านอกจากการโกงเงินแดงแล้ว ดำไม่มีทางเลือกที่เขาจะทำได้ ถ้าการที่เขาทำลงไปเช่นนั้นเกิดจากสาเหตุนอกเหนือจากการควบคุมของตัวเอง และถ้าเหตุการณ์ที่ดำโกงเงินแดงเป็นเหตุการณ์ที่ถูกกำหนดให้จำเป็นต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แล้ว ดำยังต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เขากระทำลงไปอีกหรือ เขายังควรต้องรับโทษทางกฎหมายอีกหรือ เท่ากับถามว่า คนที่ไม่ได้ทำความผิดต้องรับผิดชอบในสิ่งที่เขาไม่ได้ทำหรือ ดำไม่ต่างอะไรจากคนที่ถูกสะกดจิตให้ต้องทำตามคำสั่ง เขาไม่ต่างอะไรกับตัวละครตัวหนึ่งที่ถูกเขียนขึ้นให้ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไปตามบทบาทเขา จึงไม่ได้กระทำผิด และไม่ควรรับผิดจากการกระทำนี้ ในสายตาของลัทธิเหตุผลมนุษย์ทั้งหมดก็เป็นไปในทำนองเดียวกันกับดำ ทุกพฤติกรรมที่มนุษย์ทำลงไปถูกกำหนดให้ต้องทำลงไปเช่นนั้น มนุษย์ไม่เป็นตัวของตัวเอง จึงไม่ควรรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรับผิดชอบในความผิด ซึ่งดูเหมือนว่าเขาจะเป็นผู้ก่อขึ้นและไม่ควรจับเขามาลงโทษอีก เพราะเขาอยู่ในฐานะที่น่าเห็นใจ เขาตกอยู่ในฐานะจำยอมและไม่มีทางเลือก ชีวิตของเขาทั้งหมดเป็นไปตามการกำหนดของสิ่งอื่นที่เขาไม่สามารถควบคุมบังคับได้ด้วยเหตุนี้ ถ้ายึดถือคำอธิบายของลัทธิเหตุผลยอมทำให้ความรับผิดชอบทางศีลธรรมกลายเป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย

2.6 ลัทธิประนีประนอม

เพื่อแก้ปัญหาความเข้ากันไม่ได้ระหว่างลัทธิเหตุผลกับความรับผิดชอบทางศีลธรรม จึงเกิดแนวคิดแบบประนีประนอม (Compatibilism or Reconciliationism) ขึ้น แนวคิดนี้ถือว่า " ลัทธิเหตุผลและความรับผิดชอบทางศีลธรรมสามารถเป็นจริงพร้อม ๆ กันได้ " กล่าวคือ แม้ชีวิตของมนุษย์จะถูกกำหนดด้วยสาเหตุ แต่ก็มิได้ทำให้ความรับผิดชอบทางศีลธรรมไร้ความหมาย ด้วยเหตุที่ว่า พฤติกรรมใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้น เกิดมาจากแรงผลักดันภายในของมนุษย์ อาทิ เช่น ความต้องการ ความเชื่อ ความจงใจ แรงจูงใจภายในของมนุษย์ หรือแรงผลักดันภายในของมนุษย์เป็นสาเหตุให้พฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นเกิดขึ้น มนุษย์ยอมต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิด

จากแรงผลักดันภายในจากเขา เพราะมันเกิดขึ้นจากแรงกดดันภายในอันเป็นธรรมชาติส่วนหนึ่งในตัวเขา ถ้าการที่ดำโก่งเงินแดงเกิดจากความต้องการของดำ จะนำเงินไปใช้หนี้เขียว ดำก็ย่อมต้องรับผิดชอบหรือได้รับการลงโทษในสิ่งที่เขาได้กระทำลงไป ความต้องการจะรับนำเงินไปใช้หนี้เขียวเป็นธรรมชาติส่วนหนึ่งภายในตัวของตัวเอง ธรรมชาติดังกล่าวได้ผลักดันให้ดำกระทำ ความผิด เขาจึงเป็นสาเหตุหรือเป็นผู้ก่อให้เกิดพฤติกรรมนั่นเอง การยอมรับลัทธิเหตุวิสัยจึงมิได้ทำลายคุณค่าทางศีลธรรมอย่างที่เราเข้าใจกัน ในทางตรงกันข้ามกลับยิ่งเป็นการชี้ชัดถึงตัวผู้กระทำ อันเป็นสาเหตุของการกระทำ และย่อมต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เขาทำให้เกิดขึ้นนั้น

แนวคิดแบบเข้ากันไม่ได้ (Incompatibilism) จะแย้งกลับว่า " ลัทธิเหตุวิสัยและความรับผิดชอบต่อศีลธรรมไม่สามารถจะเป็นจริงพร้อม ๆ กันได้ " เพราะการยอมรับลัทธิเหตุวิสัยก็คือการยอมรับว่า สิ่งต่าง ๆ เป็นผลมาจากสิ่งอื่น หรือสิ่งต่าง ๆ มีสาเหตุ ดังนั้น ถ้าความต้องการ ความเชื่อ แรงจูงใจภายในเป็นสาเหตุของพฤติกรรมมนุษย์จริง ความต้องการ ความเชื่อ แรงจูงใจที่เป็นสาเหตุของพฤติกรรมนี้ ก็ย่อมเป็นผลมาจากสิ่งอื่นซึ่งอาจจะเป็นความต้องการ ความเชื่อ หรือแรงจูงใจที่ถดถอยไป และแรงจูงใจที่ถดถอยไปก็เป็นผลมาจากแรงจูงใจที่ถดถอยไปอีก ต่อ ๆ ไป เช่นนี้อย่างไม่รู้จบ เมื่อความต้องการที่หนึ่งเป็นผลมาจากความต้องการที่สอง และความต้องการที่สอง เป็นผลมาจากความต้องการที่สาม สามมาจากสี่ สี่มาจากห้าเรื่อย ๆ ไปเช่นนี้ มนุษย์ก็ย่อมไม่สามารถควบคุมหรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนได้ แม้จะยอมรับว่าแรงผลักดันภายในของมนุษย์เป็นสาเหตุของพฤติกรรม แต่แรงผลักดันภายในหนึ่งก็ถูกควบคุมกำหนดด้วยแรงผลักดันภายในอื่นต่อ ๆ กัน ขึ้นไปอย่างไม่ที่สิ้นสุด มนุษย์จึงไม่สามารถควบคุมวิถีชีวิตของเขาด้วยตัวของเขาเองได้ แนวคิดแบบประนีประนอมจึงดึงเรากลับมาสู่ปัญหาเดิม ดังนั้น การยอมรับลัทธิเหตุวิสัยไม่ว่าจะอธิบายด้วยสิ่งภายนอกหรือ อธิบายด้วยแรงผลักดันภายในอย่างไรที่แนวคิดแบบประนีประนอมเสนอ ก็ล้วนไม่สามารถทำให้ความรับผิดชอบต่อศีลธรรมมีความหมาย หรือเป็นจริงขึ้นมาด้วยได้ทั้งสิ้น

2.7 ลัทธิเจตจำนงเสรีและปัญหาของลัทธิทั้งสอง

ความรับผิดชอบต่อศีลธรรม กล่าวได้ว่า เป็นสิ่งสำคัญที่ฝังลึกอยู่ในสามัญสำนึกของมนุษย์ บุคคลควรได้รับการลงโทษเมื่อทำผิด และควรได้รับรางวัลเมื่อกระทำความดี สิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ชัดเจนอยู่ในสังคมทุกยุคทุกสมัย ในระบบศีลธรรมทางศาสนา ได้แสดงภาพของความรับผิดชอบต่อศีลธรรมนี้ไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ มนุษย์ที่กระทำชั่วจะต้องไปเสวยผลกรรมของ

ตนท่ามกลางไฟนรก ตรงข้ามกับผู้ที่ประกอบกรรมดี ที่ได้ไปเสวยผลของการกระทำที่ตนได้ทำไว้บนสวรรค์ จึงดูเหมือนว่าความรับผิดชอบทางศีลธรรมนอกจากจะเป็นสามัญสำนึกของมนุษย์เราแล้ว ยังเป็นที่มาแห่งความสงบสุขในสังคมอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ความรับผิดชอบทางศีลธรรมนี้ที่ได้พิจารณามาแล้วจะเป็นไปไม่ได้ในทางตรรกะ ถ้ายอมรับลัทธิเหตุวิสัย หรือการที่จะทำให้มโนทัศน์เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางศีลธรรมนี้ สามารถเข้าใจได้เชิงตรรกะ ก็ต้องยอมรับว่ามนุษย์มิได้ถูกกำหนดโดยสิ่งอื่นใด มนุษย์เป็นอิสระและมีได้ถูกกล่าวไว้ด้วยโชตรวนแห่งชะตากรรม การยืนยันถึงอิสรภาพแห่งเจตจำนงของมนุษย์ ในการจัดกระทำ การตัดสินใจ การเลือกนี้เองคือหลักการของลัทธิเจตจำนงเสรี และความรับผิดชอบทางศีลธรรมก็เป็นเหตุผลสำคัญที่ลัทธิเจตจำนงเสรีใช้เพื่อปฏิเสธลัทธิเหตุวิสัย และยืนยันถึงอิสรภาพของมนุษย์

ดังนั้น วิธีแก้ปัญหาทางตรรกะ ที่พวกลัทธิเหตุวิสัยเผชิญอยู่เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางศีลธรรมที่ง่ายที่สุดวิธีหนึ่ง ก็คือ การปฏิเสธลัทธิเหตุวิสัย และหันมาเชื่อในเจตจำนงอันเป็นอิสระ แต่พวกนักคิดในฝ่ายของลัทธิเหตุวิสัยแบบสุดขั้ว (Hard Determinism) อาจเถียงกลับว่าวิธีแก้ปัญหาทางตรรกะเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางศีลธรรมที่ง่ายที่สุดอีกวิธีหนึ่ง ก็คือ ปฏิเสธมโนทัศน์เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางศีลธรรมนี้ไปเสีย ถ้าการที่สรรพสิ่ง (ไม่ว่าจะเป็นสิ่งกายภาพหรือแม้กระทั่งตัวมนุษย์เอง) เป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุ หรือการที่สรรพสิ่งถูกกำหนดให้ต้องเป็นไปอย่างที่มันเป็นอยู่ เป็นสัจธรรมสูงสุด (Ultimate Reality) แล้ว มโนทัศน์เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางศีลธรรมก็ย่อมเป็นมโนทัศน์ที่ไร้สาระโดยสิ้นเชิง มโนทัศน์นี้ อย่างมากก็เป็นเพียงข้ออ้างที่ใช้ชักจูงใจ หรือเป็นเครื่องล่อให้คนทำความดี ให้อยู่ในสังคมร่วมกันอย่างสงบสุขเท่านั้น เราจะยังไมหาข้อยุติว่า ลัทธิเหตุวิสัยแบบสุดขั้วกับลัทธิเจตจำนงเสรีว่า วิธีแก้ปัญหของฝ่ายใดดีที่สุด แต่ถ้าเราลองพิจารณาตามแนวลัทธิเหตุวิสัยแบบสุดขั้วแล้ว จะพบว่าเป็นไปได้ยากที่ความคิดนี้จะเป็นที่ยอมรับโดยกว้างขวาง เพราะดูเหมือนว่าแนวคิดนี้จะส่งผลกระทบต่อสามัญสำนึกเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางศีลธรรมโดยทั่วไปของเรา ในทำนองเดียวกัน ดูเหมือนว่าแนวคิดแบบเจตจำนงเสรีที่กำลังทำลายสามัญสำนึกของมนุษย์เกี่ยวกับความเป็นสาเหตุและผลใช่หรือไม่ เพราะแนวคิดนี้ปฏิเสธลัทธิเหตุวิสัยที่ถือว่า สิ่งต่าง ๆ เป็นผลมาจากสาเหตุ ลัทธิเจตจำนงเสรีเชื่อว่า สิ่งต่าง ๆ ไม่มีสาเหตุใช่หรือ คำตอบคือ มิได้เป็นเช่นนั้น ลัทธิเจตจำนงเสรีปฏิเสธคำอธิบายของลัทธิเหตุวิสัยเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ที่ว่า มนุษย์ถูกสาเหตุกำหนดให้จำต้องกระทำสิ่งต่าง ๆ ลงไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือไม่สามารถกระทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่ถูกกำหนดให้กระทำนั้นได้เท่านั้น

ลัทธิเจตจำนงเสรี มิได้ปฏิเสธว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมีสาเหตุ เพราะการเชื่อเช่นนั้นทำให้เราไม่สามารถอธิบายหรือไม่สามารถทำนาย ปรากฏการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมของมนุษย์ได้ ประการแรก ลัทธิเจตจำนงเสรีมิได้ปฏิเสธสาเหตุแต่ปฏิเสธว่ามีสาเหตุอื่นนอกเหนือไปจากตัวผู้กระทำนั่นเอง เป็นตัวกำหนดให้เขากระทำการหนึ่งสิ่งใดลงไป โดยที่เขาไม่สามารถเลือกกระทำการอื่นนอกเหนือไปจากสิ่งที่เขาถูกกำหนดให้ทำนั้นได้ และยอมรับถึงการกำหนดโดยตัวผู้กระทำนั่นเอง (Self Determinate) และยอมรับพลังอำนาจในการเลือก (Power of Choice) ของผู้กระทำ

ประการที่สอง พฤติกรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่สามารถอธิบายได้และสามารถทำนายได้ โดยอาศัยการวิเคราะห์จากชุดของข้อเท็จจริงในอดีตที่เฉพาะเจาะจงบางอย่าง บวกกับกฎทั่วไปที่เหมาะสม⁹ ตัวอย่างเช่นกฎของบริษัทแห่งหนึ่งมีอยู่ว่า ให้เข้าทำงานก่อน 8 โมงเช้า (เท่ากับกฎทั่วไปที่เหมาะสม) และเท่าที่ผ่านมานาย ก. เข้าทำงานก่อน 8 โมงเช้าเป็นประจำ โดยตั้งแต่ทำงานมา 4 ปี เขาเพิ่งเคยมาสาย 2 ครั้ง (เท่ากับชุดของข้อเท็จจริงในอดีตที่เฉพาะเจาะจง) จากกฎทั่วไปกับชุดของข้อเท็จจริง ทำให้เราสามารถอธิบายได้ว่าเพราะอะไรนาย ก. จึงมาทำงานก่อน 8 โมงเช้า และใช้ทำนายเหตุการณ์ในอนาคตได้ด้วยว่าพรุ่งนี้เขาก็จะมาทำงานก่อน 8 โมงเช้า การที่สามารถอธิบายหรือทำนายได้นี้ (Causal Explanation) ได้โดยอาศัยกฎทั่วไปบางประการกับข้อเท็จจริงในอดีตของผู้กระทำนั้น มิได้ขัดแย้งกับลัทธิเจตจำนงเสรี แม้ว่าลัทธิเจตจำนงเสรีจะปฏิเสธการถูกกำหนดด้วยสาเหตุก็ตาม

ดังนั้น วิธีแก้ปัญหาก็คือการรับผิดชอบทางศีลธรรมของลัทธิเจตจำนงเสรีก็คือ ปฏิเสธลัทธิเหตุวิสัยด้วยการยอมรับว่ามีสิ่งที่เรียกว่า " เจตจำนงเสรี " อีกทั้งลัทธิเจตจำนงเสรียังต่างจากแนวคิดแบบเหตุวิสัย กล่าวคือ เชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์มิได้เกิดขึ้นอย่างไร้ต้นสายปลายเหตุ แต่เกิดขึ้นภายใต้การควบคุมของมนุษย์ซึ่งเป็นผู้กระทำพฤติกรรมนั่นเอง และพฤติกรรมดังกล่าวก็สามารถอธิบายหรือทำนายได้ สิ่งที่จะพิจารณาต่อไป คือ ความหมายบางประการของสิ่งที่เรียกว่า " เจตจำนงเสรี "

⁹ ดูใน A.J. Ayer , Freedom and Necessity , " Oxford reading in philosophy free will " , ed. . (Oxford University Press . Walton Street, 1982), pp. 15-23 .

เจตจำนงเสรีมีความหมายสำคัญ ๆ อยู่ 2 ความหมาย ด้วยกัน กล่าวคือ

1. ในบางเวลา (เวลาที่ผู้กระทำมิได้ถูกสะกดจิต หรือตกอยู่ในฤทธิ์ยาหล่อมประสาทบางอย่าง) กระทำสามารถกระทำสิ่งอื่นนอกเหนือไปจากสิ่งที่ได้กระทำไปแล้วนั้นได้ (Could Done Otherwise)
2. ในบางเวลาผู้กระทำมีพลังอำนาจที่จะเลือกได้ (Power of Choice) เจตจำนงเสรีคือ ความสามารถที่จะทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่ได้กระทำไปแล้วของผู้กระทำและพลังอำนาจของผู้กระทำในการเลือก

ในความหมายแรก เจตจำนงเสรี คือ ความสามารถ (Can or Able) ชนิดหนึ่งที่จะกระทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่ผู้กระทำได้กระทำไปแล้วนั้น หรือเป็นการปฏิเสธว่า การกระทำที่ผู้กระทำได้ทำไปแล้วนั้น เป็นกฎตายตัวอันหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตามลัทธิเหตุผลยิวถือว่า ผู้กระทำต้องกระทำสิ่งที่ถูกกำหนดให้ทำนั้นเท่านั้น ไม่สามารถกระทำสิ่งอื่นได้ แต่ลัทธิเจตจำนงเสรีกำลังบอกว่า การถูกกำหนดให้ต้องกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็คือ การที่ขัดถึงควมไร้อิสรภาพของเจตจำนง ดังนั้น การมีอิสรภาพของเจตจำนงก็ย่อมไม่ใช่การถูกกำหนดให้ต้องกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือการยอมรับว่ามีเจตจำนงเสรีก็คือ การปฏิเสธว่า มีการกระทำที่ต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นการกระทำที่จำเป็นต้องเกิดขึ้น นั่นคือ มีพฤติกรรมที่เป็นไปได้มากกว่า 1 พฤติกรรม (ในสถานการณ์ที่มนุษย์เป็นอิสระ) ที่ผู้กระทำสามารถกระทำได้ และที่สำคัญคือ ความรับผิดชอบทางศีลธรรมย่อมเป็นสิ่งที่มีความหมาย สามารถเข้าใจได้ทางตรรกะ เมื่อผู้กระทำสามารถกระทำสิ่งอื่น ๆ นอกเหนือจากสิ่งที่เขาได้กระทำไปแล้วเท่านั้น

ถ้าการที่ดำโกงเงินแดงเป็นการกระทำที่จำเป็นต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (ตามลัทธิเหตุผลยิว) แล้ว ย่อมหมายความว่า ดำไม่มีความสามารถที่จะกระทำสิ่งอื่นนอกจากการโกงเงินแดง ดำถูกกำหนดมาให้ต้องทำอย่างนั้น อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยง ฝ่าฝืน หรือเปลี่ยนแปลงใด ๆ ได้ ดังนั้นจึงไม่ควรรับผิดชอบต่อการกระทำของตน แต่ถ้าดำสามารถกระทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากการโกงเงินแดง (ตามลัทธิเจตจำนงเสรี) กล่าวคือ นอกจากการโกงเงินแดง ดำยังสามารถที่จะไม่โกงเงินแดง (อาจไปทำงานหนัก หรือ ไปขอร้องเพื่อให้ได้เงินมา) ได้ด้วย ดำก็ควรถูกลงโทษ เพราะเขาสามารถทำสิ่งอื่นได้แต่กลับทำในสิ่งที่มีความผิด เขาสามารถทำในสิ่งที่สังคมประเมินว่าไม่ใช่สิ่งเลวได้ แต่เขากลับทำในสิ่งตรงกันข้าม ดังนั้น เจตจำนงเสรีในความหมายแรก

นี้ จึงเป็นการปฏิเสธข้อจำกัดที่ว่า ผู้กระทำไม่สามารถกระทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่ได้กระทำไปแล้ว ซึ่งการยอมรับเช่นนี้เป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ความรับผิดชอบทางศีลธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเข้าใจได้ทางตรรกะ

ความหมายที่ 2 เจตจำนงเสรี คือ การที่ผู้กระทำมีพลังอำนาจในการเลือก หรือผู้กระทำมีทางเลือกมากกว่า 1 ทางเสมอ ที่สามารถเลือกได้ กล่าวคือ เลือกที่จะหรือไม่ทำก็ได้ สมมติว่าเราเดินไปร้านค้าเพื่อซื้อสบู่สักก้อนหนึ่ง และในร้านค้าก็มีสบู่หลายยี่ห้อ ในกรณีนี้ มีตัวเลือกหลายตัวที่เราสามารถเลือกได้ สมมติต่อไปว่าในร้านสบู่เพียงยี่ห้อเดียว และเหลือก้อนสุดท้ายเพียงก้อนเดียว เราก็ไม่จำเป็นที่จะต้องซื้อสบู่ที่เหลือเพียงก้อนเดียวนั้น ถ้าเราไม่ต้องการ เราสามารถเลือกที่จะซื้อหรือไม่ซื้อก็ได้ (อาจจะไปหาซื้ออีกร้านหนึ่ง) สมมติต่อไปอีกว่าในโลกเหลือร้านค้าอยู่เพียงร้านเดียว และขายสบู่อยู่เพียงยี่ห้อเดียวซึ่งเหลือก้อนสุดท้ายอยู่เพียงก้อนเดียว เราก็ยังคงสามารถเลือกได้ คือ เลือกที่จะซื้อหรือไม่ซื้อ เรามีได้มีเพียงทางเลือกเดียวที่บังคับให้เราจำเป็นต้องซื้อหรือไม่ต้องซื้ออย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ตามลัทธิเหตุผลวิสัยนั้น ถือว่า การที่มนุษย์จะทำหรือไม่ทำอะไรขึ้นอยู่กับสาเหตุภายนอกที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ ถ้ามีสาเหตุกำหนดให้มนุษย์ต้องทำสิ่งนั้น มนุษย์ก็ต้องทำสิ่งนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือถ้ามีสาเหตุกำหนดให้มนุษย์ต้องไม่ทำสิ่งนั้น มนุษย์ก็ต้องไม่ทำสิ่งนั้น แต่ในทางตรงข้าม ลัทธิเจตจำนงเสรีถือว่า มนุษย์มีเจตจำนงอันเป็นอิสระ การเลือกว่าจะทำหรือไม่ทำอะไร ขึ้นอยู่กับตัวมนุษย์เอง มิได้ขึ้นอยู่กับ การควบคุมจากสาเหตุภายนอก ด้วยเหตุที่มนุษย์สามารถเลือกได้ และมีทางเลือกสำหรับมนุษย์มากกว่าหนึ่งทางเสมอ มนุษย์จึงควรรับผิดชอบในสิ่งที่เขากระทำ เพราะมันมาจากการเลือกของเขาเอง ดังนั้น การยอมรับว่ามนุษย์สามารถเลือกได้นี้เอง ความรับผิดชอบทางศีลธรรมจึงเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ทางตรรกะ

ขอทบทวนสองความหมายนี้อีกครั้ง ประการแรก ความสามารถที่จะกระทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่กระทำไปแล้วได้ และประการที่ สอง พลังอำนาจในการเลือก ในประการแรก หมายความว่า ถ้าเราได้กระทำ ก. ความสามารถที่จะทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่ได้กระทำไปแล้ว ก็หมายถึงว่าเราสามารถกระทำสิ่งที่ไม่ใช่ ก. ได้ แต่การที่เราสามารถกระทำสิ่งที่ไม่ใช่ ก. ได้ นี้ ต้องไม่เกิดจากการที่มีอะไรบางอย่างในตัวของเราเปลี่ยนแปลงไปเช่นความรู้สึกเปลี่ยนแปลงไป หรือมีสาเหตุอื่นกำหนดให้เรากระทำสิ่งที่ไม่ใช่ ก. เพราะจะเท่ากับว่าเราทำสิ่งที่ไม่ใช่ ก. ได้เพราะความรู้สึกของเราเป็นเหตุ เราไม่ได้กระทำสิ่งที่มิใช่ ก. ด้วยความสามารถของเราเอง สมมติว่าในสถานการณ์หนึ่ง (ส.1) นายแดงได้กระทำสิ่งหนึ่ง (ก.1) ได้แก่ การไปดูภาพยนตร์เรื่องหนึ่ง

เนื่องจากการกระทำ ก.1 ของนายแดงนี้ ไม่ใช่การกระทำที่จำเป็นต้องเกิดขึ้น นายแดงจึงสามารถทำสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ ก.1 ได้ เช่น อาจจะนอนอยู่กับบ้าน (ก.2) ถ้านายแดงกระทำ ก.2 ด้วยความสามารถของเขาเองก็ถือว่าเขามีเจตจำนงเสรี แต่ถ้านายแดงกระทำ ก.2 เพราะมีอะไรบางอย่างภายในตัวของเขาเปลี่ยนแปลงไป ก็มีโอกาสถือว่า นายแดงมีเจตจำนงเสรี สมมติว่าด้วยความรู้สึกอยากไปดูภาพยนตร์ (ย.1) ทำให้นายแดงกระทำ ก.1 และการที่สามารถทำ ก.2 ได้ เป็นเพราะความรู้สึกของเขาเปลี่ยนแปลงไป คือ เขารู้สึกอยากนอนพักผ่อนอยู่กับบ้าน (ย.2) นั่นคือการที่นายแดงสามารถกระทำ ก.2 ได้ เป็นเพราะ ย.2 เช่นนี้ถือว่านายแดงไม่มีเจตจำนงเสรี เพราะเขามีได้กระทำ ก.2 ด้วย ความสามารถของเขาเอง แต่เป็นเพราะ ย.2 พลังอำนาจในการเลือกก็เช่นเดียวกัน การกล่าวว่า นายแดงเลือกได้หมายความว่า การกระทำของเขามีได้ถูกกำหนดให้ต้องเป็นเช่นนั้นเท่านั้น ถ้านายแดงเลือก ก.1 หรือสิ่งที่ไม่ใช่ ก.1 เช่น ก.2 หรืออื่น ๆ โดยมีได้ถูก ย.1 หรือสิ่งที่ไม่ใช่ ย.1 เช่น ย.2 และอื่น ๆ กำหนดก็ถือว่านายแดงมีเจตจำนงเสรี แต่ถ้านายแดงเลือก ก.1 หรือสิ่งที่ไม่ใช่ ก.1 โดยไม่มีสิ่งอื่นนอกเหนือไปจากตัวการเลือกนั่นเอง กำหนดการเลือกนั้นอีกชั้นหนึ่ง ก็ถือว่าเป็นอิสระถ้าความสามารถที่จะเลือกเป็นสิ่งที่เกิดจากการกำหนดของสิ่งอื่นอีกชั้นหนึ่ง ความสามารถในและการเลือกดังกล่าวก็กลายเป็นสิ่งไร้ความหมาย ย่อมนำเรากลับไปสู่นวนคิดของลัทธิเหตุวิสัย

ตามทั้งสองความหมายที่ยกมาข้างต้นนั้น เจตจำนงเสรีคือ พลังอำนาจ หรืออะไรบางอย่างภายในตัวของผู้กระทำเอง ที่ทำให้ผู้กระทำไม่จำเป็นต้องทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่ถูกกำหนดให้กระทำเท่านั้น ซึ่งจะเข้าใจเจตจำนงเสรีได้นั้น ก็ต้องปฏิเสธลัทธิเหตุวิสัยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่มุมที่ว่าทุกพฤติกรรมมนุษย์เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดให้ต้องเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ และยอมรับว่ามีเจตจำนงเสรี ถ้ายอมรับว่ามีเจตจำนงเสรี ก็ย่อมทำให้ความรับผิดชอบทางศีลธรรมสามารถเข้าใจได้เชิงตรรกะ ในขณะเดียวกัน ถ้าต้องการให้ความรับผิดชอบ ทางศีลธรรม (มนุษย์ควรรับผิดชอบในสิ่งที่ตนทำ) สามารถเข้าใจได้เชิงตรรกะก็ต้องยอมรับว่ามี เจตจำนงเสรี

จากการพิจารณาตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ดูลึก ๆ แล้ว ข้อโต้แย้งระหว่างลัทธิเหตุวิสัยกับลัทธิเจตจำนงเสรีเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์นั้น อยู่ที่ว่า ฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายที่สามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางศีลธรรมได้ หรือฝ่ายใดจะสามารถทำให้ความรับผิดชอบทางศีลธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเข้าใจได้เชิงตรรกะ ถ้าใช้สิ่งนี้เป็นเกณฑ์ก็ดูเหมือนว่า ลัทธิเหตุวิสัยจะล้มเหลว ขณะที่ลัทธิเจตจำนงเสรีเป็นฝ่ายที่ดูเหมือนจะได้เปรียบ แม้กระนั้นก็ยังมึนงงปรัชญาบางท่านแย้งว่า " เจตจำนงเสรี (ตามความหมายแรก) คือ ผู้กระทำสามารถทำสิ่งอื่นนอกเหนือจาก

สิ่งที่ได้กระทำไปแล้ว ไม่ใช่เงื่อนไขจำเป็นสำหรับความรับผิดชอบทางศีลธรรมอย่างที่ชาวลัทธิเจตจำนงเสรีเข้าใจ " เพราะถ้าสังเกตจากข้อเท็จจริงในชีวิตประจำวันจะพบว่า ไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนอันใดจะยืนยันได้ว่า ความรับผิดชอบทางศีลธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้กระทำสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการกระทำนั้นของเขาให้เป็นอย่างอื่นได้ ข้อเท็จจริงในชีวิตประจำวันโดยทั่วไปเราแทบมิได้คิดถึงคำถามที่ว่า เขาสามารถทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่เขาได้ทำไปแล้วได้หรือไม่ สำหรับกรณีที่เราารู้สึกว่า ผู้กระทำควรรับผิดชอบต่อการกระทำของเขา ถ้าเป็นการกระทำทางบวก คือ การกระทำที่ควรแก่การสรรเสริญ หรือเป็นการกระทำที่ควรให้รางวัล เราก็ยังไม่สนใจว่าผู้กระทำสามารถทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่เขาได้ทำไปแล้วได้หรือไม่ และจะรู้สึกประหลาดใจหากมีผู้ถามอย่างนั้น เช่น ถ้ามีใครสักคนเก็บเงินสดได้ สิบเก้าล้านบาท แล้วนำไปคืนให้เจ้าของ และถ้าเรารู้สึกว่า การกระทำดังกล่าวควรแก่การให้รางวัล เราก็จะไม่สงสัยหรือถามว่า เขาสามารถทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่เขาได้ทำไปแล้ว (เช่น เก็บไว้ใช้เอง) ได้หรือไม่ แต่เราอาจสนใจแค่เพียงว่า การที่เขาเก็บเงินไปคืนเจ้าของนั้น เป็นเรื่องจริงหรือไม่ ถ้าเป็นการกระทำทางลบ คือ การทำผิด หรือเป็นการกระทำที่ควรแก่การลงโทษและแม้เราจะถามว่า เขา (ผู้กระทำ) สามารถทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่เขาได้กระทำไปแล้วได้หรือไม่ หรือถามว่า เขามีทางเลือกหรือไม่ อะไรทำนองนี้ ก็มิได้หมายความว่า คำถามดังกล่าวของเราเกี่ยวข้องกับแนวคิดแบบชะตากรรมนิยม กล่าวคือคำถามที่ว่าผู้กระทำสามารถทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่ได้กระทำไปแล้วได้หรือไม่ ในทางปรัชญาตามการวิเคราะห์ของ Danette ก็คือ การพิจารณาว่า การกระทำของมนุษย์หรือตลอดจนถึงโลกทั้งหมดนั้นเป็นไปตามคำอธิบายแบบชะตากรรมนิยม (แล้วแต่จะถูกกำหนดให้ต้องเป็นไป) หรือไม่ แต่ในข้อเท็จจริงมิได้เป็นเช่นนั้น เราไม่ถามคำถามนี้ (ผู้กระทำสามารถทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่เขาได้กระทำไปแล้วได้หรือไม่) เพื่อดูว่า การกระทำของผู้นั้นเป็นแบบชะตากรรมนิยมหรือไม่ และเช่นเดียวกันมิได้ถามเพื่อจะพิจารณาว่า การกระทำเป็นแบบเหตุวิสัยหรือไม่ ตัวอย่างเช่น ตำรวจจะจับนาย ก. มาลงโทษ เมื่อมีหลักฐานชัดเจนว่า นาย ก. ชำนาญ ข. จริง โดยที่ไม่ต้องถามหรือพิสูจน์ว่า พฤติกรรมของนาย ก. (การชำนาญ ข.) เป็นแบบชะตากรรมนิยมหรือไม่ การพิสูจน์ว่า การกระทำหนึ่ง ๆ เป็นแบบชะตากรรมนิยมหรือไม่ หรือการพิสูจน์ว่าผู้กระทำสามารถทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่ได้กระทำไปแล้วได้หรือไม่ จึงไม่ใช่เงื่อนไขจำเป็นสำหรับการลงโทษผู้กระทำผิด ถึงแม้ว่าอาจมีผู้สงสัยไปถามนักวิทยาศาสตร์กายภาพหรือนักอภิปรัชญาว่า ที่จริงพฤติกรรมเป็นแบบชะตากรรมนิยมหรือไม่ คำตอบที่ได้ก็ปราศจากหลักฐานที่ชัดเจน ที่จะยึดถือได้ว่า พฤติกรรมของมนุษย์เป็นแบบชะตากรรมนิยมหรือไม่สามารถยึดถือได้ว่า มนุษย์ไม่ควรรับผิดชอบในความผิดที่ตนได้กระทำ ดังนั้น การที่ลัทธิเจตจำนงเสรียืนยันว่า ความสามารถในการทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่ได้กระทำไปแล้ว เป็นเงื่อนไขจำเป็นของความรับผิดชอบทาง

ศีลธรรมจึงผิดพลาด เพราะตามข้อเท็จจริงโดยทั่วไปไม่ได้เป็นเช่นนั้น เจตจำนงเสรีในความหมายนี้ (สามารถกระทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่ได้กระทำไปแล้ว) มีสิ่งที่ทำให้ความรับผิดชอบทางศีลธรรมเข้าใจได้ทางตรรกะอย่างน่าพึงพอใจ เพราะความรับผิดชอบทางศีลธรรมสามารถเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องอธิบายด้วยเจตจำนงเสรีตามความหมายนี้

เจตจำนงเสรีในความหมายที่สอง (พลังอำนาจในการเลือก) ในที่สุดก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่รับประกันได้ว่าผู้กระทำสามารถรับผิดชอบได้อย่างแท้จริงต่อสิ่งที่ตนได้กระทำ สตรอนสันได้แสดงผลไว้ว่า ถ้าการเลือก(ในขณะที่มีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์) ของผู้กระทำเกิดขึ้นจากการใช้เหตุผลไตร่ตรองโดยอาศัยหลักการในการเลือกบางประการ เช่น ฤษนิยม ทศนคติเชิงคุณค่า อุดมคติ ฯลฯ และ ถ้าความรับผิดชอบที่แท้จริง คือ การที่สามารถหาตัวผู้กำหนดที่แท้จริง (True Self Determination) ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำนั้นได้ และการที่ผู้กระทำจะสามารถรับผิดชอบในสิ่งที่ตนกระทำได้นั้น ผู้กระทำต้องรับผิดชอบในสภาพความคิดจิตใจของตนเอง ซึ่งได้แก่หลักการในการเลือกต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้กระทำตัดสินใจกระทำการกระทำนั้นลงไป ต้องรับผิดชอบสภาพความคิดจิตใจดังกล่าว อย่างน้อยก็ในแง่หนึ่ง ในฐานะที่เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสภาพความคิดจิตใจดังกล่าวขึ้นแล้ว ผู้กระทำก็จะไม่สามารถรับผิดชอบได้อย่างแท้จริงในสิ่งที่ตนกระทำ เพราะจะพบกับการถอยกลับไม่รู้จบ (Infinite Regress) ถ้าผู้กระทำสามารถรับผิดชอบในการกระทำของตนได้อย่างแท้จริงหรืออย่างสมบูรณ์แล้ว ผู้กระทำก็ต้องสามารถรับผิดชอบอย่างแท้จริงหรืออย่างสมบูรณ์ในสภาพความคิดจิตใจของเขาอย่างน้อยที่สุด ในแง่หนึ่งด้วย เพราะสิ่งที่เขากระทำหรือการกระทำของเขานั้นเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของสภาพความคิดจิตใจของเขา ซึ่งสะท้อนว่าสภาพความคิดจิตใจของเขาเป็นอย่างไร และการที่สภาพความคิดจิตใจของเขาจะเป็นอย่างไรนั้นก็เกิดมาจากตัวผู้กระทำนั่นเองเป็นสาเหตุกำหนดให้เกิดสภาพความคิดจิตใจเช่นนั้นขึ้น หรือการที่สภาพความคิดจิตใจของเขาจะเป็นอย่างไรนั้น เกิดมาจากการเลือกของเขาที่จะเป็นอย่างไรนั่นเอง ซึ่งการเลือกในที่นี้หมายถึง การที่ผู้กระทำใช้เหตุผลไตร่ตรองโดยอาศัยหลักการในการเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเครื่องช่วยให้ตัดสินใจเลือกได้อย่างถูกต้อง และการที่ผู้กระทำจะสามารถรับผิดชอบในสภาพความคิดจิตใจของเขาอย่างแท้จริงหรืออย่างสมบูรณ์ได้นั้น เขาต้องสามารถรับผิดชอบอย่างแท้จริงหรืออย่างสมบูรณ์ในหลักการในการเลือก ซึ่งเขานำมาเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจ (ล.1) ให้เกิดสภาพความคิดจิตใจเช่นนั้นด้วย ซึ่ง (ล.1) ได้มาจากการเลือกของผู้กระทำเช่นเดียวกัน โดยอาศัยหลักในการเลือกอื่น (ล.2) มาเป็นเครื่องช่วยให้ตัดสินใจเลือก (ล.1) ได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นการที่ผู้กระทำจะสามารถรับผิดชอบอย่างแท้จริงหรืออย่างสมบูรณ์ใน (ล.1) ผู้กระทำก็ต้องสามารถรับผิดชอบอย่างแท้จริงหรืออย่างสมบูรณ์ใน (ล.2) ด้วย และ

เป็นเช่นนี้ต่อไป อย่างไม่รู้จบ (ผู้กระทำต้องรับผิดชอบใน ล.1-ล.2- ล.3- ล.4-ล.5 และต่อ ๆ ไป) ด้วยเหตุนี้จึงไม่สามารถหาผู้ที่รับผิดชอบอย่างแท้จริงขั้นสุดท้ายสำหรับการกระทำใด ๆ ได้ ไม่สามารถอธิบายความรับผิดชอบทางศีลธรรมขั้นสมบูรณ์แบบได้จากความหมายของเจตจำนงเสรีที่เกี่ยวข้องพลังอำนาจในการเลือกนี้ได้

เมื่อถึงจุดนี้จะพบว่า ถ้าข้อโต้แย้งของแดนเนทและสตรอสันที่ยกมาข้างต้นนี้ถูกต้อง ก็ย่อมหมายความว่า การพยายามแก้ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางศีลธรรมของลัทธิเจตจำนงเสรีเองก็ยังไม่สามารถทำได้สำเร็จ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ยังไม่สามารถให้คำอธิบายที่น่าพึงพอใจเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางศีลธรรม โดยอ้างจากเจตจำนงเสรี และถ้าชาวลัทธิเจตจำนงเสรีเชื่อว่าเจตจำนงเสรีตามความหมายทั้งสองนี้สามารถอธิบายความรับผิดชอบทางศีลธรรมให้เข้าใจได้เชิงตรรกะ หรือสามารถอธิบายความรับผิดชอบทางศีลธรรมได้อย่างน่าพึงพอใจ หรือแม้กระทั่งว่าสามารถอ้างจากความรับผิดชอบทางศีลธรรมไปสู่การยอมรับว่า มีเจตจำนงเสรี คือ ความสามารถที่จะทำสิ่งอื่นนอกเหนือจากสิ่งที่ได้ทำไปแล้วและศักยภาพในการเลือก มีอยู่อย่างจำเป็นก็นับได้ว่าเป็นความเชื่อที่ผิด

ดังนั้น ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ได้จากการพิจารณาลัทธิทั้งสองมาตามลำดับเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งผู้วิจัยคิดว่ายังไม่มีลัทธิหรือทัศนะใดแก้ได้ก็คือ " การให้คำอธิบายที่สมบูรณ์หรืออย่างน้อยที่สุดเป็นคำอธิบายที่น่าพึงพอใจเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางศีลธรรมผ่านจุดยืนตามทัศนะของฝ่ายตน " ลัทธิเหตุวิสัยไม่สามารถอธิบายความรับผิดชอบทางศีลธรรมให้เข้าใจทางตรรกะได้โดยสิ้นเชิง แนวคิดแบบประนีประนอมในที่สุดก็ไม่ต่างจากลัทธิเหตุวิสัยส่วนลัทธิเจตจำนงเสรีซึ่งดูเหมือนจะได้เปรียบ สุดท้ายก็ไม่อาจทำได้ที่น่าพึงพอใจ คำถามที่ตามมาก็คือ พุทธปรัชญาอธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์อย่างไร และแก้ปัญหาดังกล่าวได้หรือไม่ ดังนั้นในบทต่อไปจึงจะเป็นการพิจารณาคำตอบสำหรับคำถามนี้ในทัศนะแห่งพุทธปรัชญา